

فصل پنجم

مهاجرت‌های اقتصادی و جابه‌جایی نیروی کار در جهان و ایران

بخش اول: مهاجرت سرمایه انسانی و مالی در ایران و جهان

- ابعاد مهاجرت اقتصادی
- مهاجرت نیروی کار
- جذب سرمایه‌گذاران از طریق برنامه‌های اقامت و تابعیت
- جذب کارآفرینان و سرمایه‌گذاران فعال
- تکانه‌های اقتصادی-اجتماعی و مهاجرت
- فرار و فرود مهاجرت نیروی کار ایرانی
- محاسبه هزینه‌کرد عمومی برای سرمایه انسانی مهاجر
- اثر اقتصادی مهاجران بر کشورهای مقصد
- وجوه ارسالی مهاجران در ایران و جهان

ابعاد مهاجرت اقتصادی

که بر اقتصاد و بازار کار کشورهای مبدا و مقصد دارند، به مهاجرت نیروی کار ماهر و غیرماهر یا مهاجرت کارآفرینان و سرمایه‌گذاران فعال تقسیم‌بندی کرد. همانطور که اشاره شد، علاوه بر مهاجرت سرمایه انسانی، یکی دیگر از ابعاد مهم اقتصادی مهاجرت، مهاجرت سرمایه‌های مالی و ثروت است. این خروج سرمایه می‌تواند به سرمایه‌های فعال یا سرمایه غیر فعال مرتبط باشد. سرمایه‌های غیرفعال معمولاً مانند خروج سرمایه با هدف خرید ملک یا مستغلات است که گرچه به کل ارزش افزوده کشور مقصد می‌افزاید و به بخشی از اقتصاد مولد آن کشور کمک می‌کند ولی خود، سرمایه مولد نیست؛ خروج سرمایه‌های مولد معمولاً شامل سرمایه‌گذاری مولد غیر مستقیم مانند سرمایه‌گذاری در اوراق دولتی، بورس، بانک یا سرمایه‌گذاری مولد مستقیم مانند سرمایه‌گذاری در تولید یا شرکت‌ها است.

مهاجرت سرمایه می‌تواند همراه با مهاجرت فرد و خانواده‌اش و یا بدون مهاجرت فرد صورت گیرد، اما یکی از انواع مهم مهاجرت‌های اقتصادی افراد، مهاجرت از طریق سرمایه‌گذاری فعال یا غیرفعال در کشورهای مقصد است. در جدول ۸۴ انواع مهاجرت و مهاجران از بعد سرمایه انسانی و مالی ارائه شده است:

مهاجرت و جابه‌جایی اقتصادی، مهاجرت سرمایه‌های انسانی و مهاجرت منابع مالی یا مهاجرت ثروت را شامل می‌شود که در مجموع متاثر از عوامل مختلفی چون شکاف‌های درآمدی، رفاهی و دستمزدی، چشم‌انداز به آینده، تمایلات و محیط اجتماعی-فرهنگی، آرزوها و قابلیت‌های فردی است.

از سویی دیگر باید گفت که مهاجرت سرمایه‌های انسانی منحصر به جابه‌جایی فیزیکی نیروی انسانی نیست؛ در واقع سرمایه انسانی ممکن است با تاثیر از شرایط محیطی داخلی و خارجی و تمایلات و انگیزه‌های درونی خود مهاجرت مجازی کند؛ به این معنا که بخشی از و یا کل قابلیت‌ها و توانمندی‌های دانشی و مهارتی خود را در جایی دیگر (که در آنجا حضور فیزیکی ندارد) به کار ببندد. امروزه با توجه به فراهم شدن بیشتر زیرساخت‌های کار از راه دور، مهاجرت مجازی به یکی از گزینه‌های جدی مهاجرت برای افراد قبل از مهاجرت فیزیکی یا برای کسانی که به دلایل مختلف امکان مهاجرت فیزیکی ندارند، تبدیل شده است.

مهاجرت افرادی که از بازار نیروی کار و اقتصاد یک کشور خارج شده و به کشور دیگری می‌پیوندند را می‌توان با توجه به اهمیت و کیفیت آن‌ها و اثری

جدول ۸۴- ابعاد اقتصادی مهاجرت

ابعاد اقتصادی مهاجرت		
مهاجرت فیزیکی	از منظر نوع جابه‌جایی	مهاجرت سرمایه‌های انسانی
مهاجرت مجازی		
مهاجرت کارآفرینان و سرمایه‌گذاران فعال	از منظر کیفیت و اهمیت اقتصادی	مهاجرت سرمایه‌های مالی
مهاجرت نیروی کار ماهر و تحصیلکرده		
مهاجرت نیروی کار کم مهارت		
خرید املاک و مستغلات (و مهاجرت از طریق آن)	سرمایه‌گذاری غیر فعال خارجی	مهاجرت سرمایه‌های مالی
سرمایه‌گذاری فعال در بازارهای مالی و بخش‌های اقتصادی کشور مقصد (و مهاجرت از طریق آن)	سرمایه‌گذاری فعال خارجی	

مهاجرت نیروی کار و سرمایه‌های مالی در جهان

مهاجرت معمولاً به عنوان یکی از گزینه‌های جایگزین برای فعالان اقتصادی در بازار کار بوده است، افراد ممکن است در مواجهه با توسعه اقتصادی نامناسب، یا بر اساس ملاحظات که بر پایه‌ی انتظارات درآمدی آینده تنظیم می‌شود، برای مهاجرت به یک کشور خارجی (از میان مجموعه‌ای از گزینه‌های مقصد) تصمیم بگیرند. چنین تصمیم‌هایی به درک افراد از حال و آینده‌ی شرایط اقتصادی هم در کشور مبدأ و هم در تعدادی از مقاصد بالقوه بستگی دارد.

همانطور که اشاره شد مهاجران اقتصادی را می‌توان در سه گروه کارآفرینان و سرمایه‌گذاران، نیروی کار ماهر و تحصیل کرده و نیروی کار کم‌مهارت، طبقه‌بندی کرد؛ نیازهای لازم برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری این سه گروه، اهمیت آن‌ها برای کشورهای مبدأ و مقصد و فرصت‌هایی که برای کشورهای مقصد ایجاد می‌کنند، متفاوت است. تحولات اقتصادی-اجتماعی در ایران، همواره تأثیر زیادی بر جریان این مهاجرت‌ها داشته است. افراد بر اساس ترجیحات شخصی، تحت تأثیر عوامل رانشی اقتصادی-اجتماعی جامعه و با کشش عوامل جذاب و ویژگی‌های کشورهای مقصد عمدتاً در جستجوی فرصت‌های بهتر کاری، سرمایه‌گذاری و زندگی اقدام به مهاجرت می‌کنند.

مهاجرت اقتصادی ممکن است از کانال‌های رسمی و تعریف شده مهاجرت اقتصادی یا با اهداف اقتصادی و از کانال‌های دیگر صورت گیرد. مشاهدات میدانی افزایش تعداد پناهجویان جدید ایرانی در اروپا را نشان می‌دهد؛ پناهجویانی که تعدادشان در سال ۲۰۱۸ به دلیل استفاده از پنجره‌ی باز پناهجویی (جنگ سوریه) به ۲۵ هزار نفر رسیده بود و در سال ۲۰۲۱ این روند با شیبی کاهشی، به پنج هزار و ۹۸۵ نفر رسیده است.^۱ این امر نشان می‌دهد که برخی از ایرانیان حتی از کانال‌های مخاطره‌انگیز و سخت‌تری همچون پناهجویی نیز در جست‌وجوی این فرصت‌ها تلاش می‌کنند؛ بسیاری از مهاجرت‌های پناهجویی از ایران در واقع مهاجرت‌های اقتصادی هستند که به

دلیل محدودیت کانال‌های دیگر از این طریق انجام می‌شود. سرانجام مهاجرت‌های تحصیلی در صورت تصمیم به ماندگاری پس از تحصیل در کشور مقصد نیز به مهاجرت‌های اقتصادی ختم می‌شود و حتی گاهی از ابتدا با این هدف و به‌عنوان کانالی برای مهاجرت اقتصادی انتخاب می‌شود.

در ادامه‌ی این بخش مسیرهای اصلی مهاجرت اقتصادی در ایران و جهان مورد بررسی قرار گرفته و سپس برخی از اثرات اقتصادی مهاجران بر کشورهای مبدأ و مقصد مانند ارسال وجوه توسط مهاجران و اهمیت اقتصادی آنها در برخی اقتصادهای مهاجرپذیر اصلی مانند آمریکا مورد بررسی قرار گرفته است.

مهاجرت نیروی کار

از مهم‌ترین شاخص‌های محرک مهاجرت مرتبط با بازار کار، اختلاف دستمزد حقیقی با برابری قدرت خرید بین کشورهای پذیرنده و فرستنده‌ی مهاجران کاری است. همچنین شاخص‌های مهم دیگری مانند سهم بهره‌وری، بیکاری، اشتغال در دسترس، تطابق مهارت‌ها با نیازهای بازار کار از جمله دیگر شاخص‌های بازار کار موثر بر مهاجرت است.

بر اساس آخرین تخمین سازمان بین‌المللی کار در سال ۲۰۲۰ تعداد نیروی کار مهاجر در سال ۲۰۱۹ معادل ۱۶۹ میلیون نفر بوده است. همچنین آخرین تخمین بخش اقتصادی-اجتماعی سازمان ملل متحد از جمعیت مهاجران در جهان^۲ مربوط به سال ۲۰۲۰ و معادل ۲۸۱ میلیون نفر بوده است که از این تعداد ۸۹ درصد جمعیت، بالای ۱۵ سال و در سن کار هستند. سه منطقه اصلی شمال، جنوب و غرب اروپا، آمریکای شمالی و کشورهای عربی مناطق اصلی پذیرنده نیروی کار مهاجر هستند که ۶۰/۶ درصد از نیروی کار مهاجر را در خود جای داده‌اند. همچنین ۶۶/۲ درصد از نیروی کار مهاجر بین‌المللی در بخش خدمات مشغول به فعالیت هستند، درحالی‌که ۲۶/۷ درصد در بخش صنعت و ۷/۱ درصد در بخش کشاورزی کار می‌کنند.^۳

1. Eurostat, 2022
2. Migrant stock

3. ILO, 2021

جذب سرمایه گذاران از طریق برنامه‌های اقامت و تابعیت

و سی کشور موفقیت‌های خوبی را در این زمینه کسب کرده‌اند؛ به طوری که نه کشور اول در برنامه‌های مهاجرت با سرمایه‌گذاری رسمی میزبان بیشترین خالص ورودی میلیونرها بوده‌اند.^۱ جدول زیر کشورهای برتر دارای برنامه مهاجرت از طریق سرمایه‌گذاری و کشورهای با بیشترین میزان خالص ورودی یا خروجی سرمایه‌گذاران را نشان داده است. همانطور که مشاهده می‌شود، امارات اولین کشور در نرخ خالص ورود و روسیه اولین کشور در نرخ خالص خروج است.

یکی از روش‌های مهم جذب مهاجران اقتصادی، برنامه‌های مناسب تابعیت و اقامتی است که توسط کشورهای دارای شرایط زمینه‌ای مساعد ارائه می‌شود. برنامه‌های کشورهای برای جذب مهاجران اقتصادی از طریق برنامه‌های مهاجرتی مانند اعطای شهروندی یا اقامت در ازای سرمایه‌گذاری، نشان دهنده اهمیت این دسته از مهاجران برای کشورها است. معرفی برنامه‌های شهروندی یا اقامت در ازای انواع سرمایه‌گذاری، هم‌اکنون در صد کشور جهان رواج دارد

جدول ۸۵- بهترین کشورها برای مهاجران اقتصادی

مهاجرت ثروتمندان ^۴		خالص ورود پیش‌بینی شده		۱۰ کشور برتر دارای برنامه شهروندی (از طریق سرمایه‌گذاری) ^۳		۱۰ کشور برتر دارای برنامه اقامتی (از طریق سرمایه‌گذاری) ^۲	
تعداد	کشور	تعداد	کشور	امتیاز*	کشور	امتیاز*	کشور
۱۵,۰۰۰-	روسیه	۴۰۰۰	امارات	۷۷	مالتا	۷۵	پرتغال
۱۰,۰۰۰-	چین	۳,۵۰۰	استرالیا	۷۴	اتریش	۷۴	اتریش
۸,۰۰۰-	هند	۲,۸۰۰	سنگاپور	۷۲	مونتنگرو	۷۴	ایتالیا
۳,۰۰۰-	هنگ‌کنگ	۲,۵۰۰	اسرائیل	۷۰	مقدونیه شمالی	۷۳	سوئیس
۲,۸۰۰-	اوکراین	۲,۲۰۰	سوئیس	۷۰	سنت کیتس و نویس	۷۲	یونان
۲,۵۰۰-	برزیل	۱,۵۰۰	آمریکا	۷۰	سنت لوسیا	۶۵	مالتا
۱,۵۰۰-	بریتانیا	۱,۳۰۰	پرتغال	۶۹	آنتیگوآ و باربودا	۶۴	جرسی
۸۰۰-	مکزیک	۱,۲۰۰	یونان	۶۹	گرانادا	۶۴	سنگاپور
۶۰۰-	عربستان سعودی	۱,۰۰۰	کانادا	۶۸	دومینیکا	۶۳	استرالیا
۶۰۰-	اندونزی	۸۰۰	نیوزلند	۶۷	ترکیه	۶۲	نیوزلند

(The Henley Private Wealth Migration Dashboard, 2022) (Henley Citizenship Program Index, 2022)

(Henley Residence Program Index, 2022)

* امتیاز کشورها از ۱۰۰ محاسبه شده است.

1. Henley, 2022

۲. شاخص برنامه اقامت هنلی ارزش نسبی معتبرترین اقامتگاه را بر اساس برنامه‌های سرمایه‌گذاری در سراسر جهان نشان می‌دهد. داده‌های این شاخص دیدگاه تحلیل‌گران اقامت و شهروندی و تجربه‌ی سرمایه‌گذاران و مقامات دولتی را پوشش داده است. این شاخص که از طریق تفسیر و تحلیل داده‌های کیفی محاسبه می‌شود، عواملی همچون شهرت، کیفیت زندگی، دسترسی بدون ویزا یا ویزا هنگام ورود، زمان پردازش و کیفیت پردازش، انطباق، الزامات سرمایه‌گذاری، مالیات، مجموع هزینه‌ها، زمان شهروندی و شرایط شهروندی را اندازه‌گیری می‌کند.

۳. شاخص برنامه شهروندی هنلی ارزش نسبی معتبرترین برنامه‌های شهروندی از طریق سرمایه‌گذاری در سراسر جهان را نشان می‌دهد. این شاخص سالانه توسط محققان برجسته دانشگاهی، متخصصان ریسک‌کشوری، اقتصاددانان، وکلای متخصص مستقل مهاجرت و شهروندی و سایر متخصصان صنعت بازنگری می‌شود.

۴. مهاجرت ثروتمندان (با ثروت یک میلیون دلار و بیشتر) که موسسه هنلی آن را با شاخص مهاجرت‌های افراد با خالص ارزش بالا (high-net-worth individual migration) اندازه‌گیری می‌کند، تعداد میلیونرانی را منعکس می‌کند که به کشور جدیدی نقل مکان کرده و بیش از شش ماه در یک کشور جدید مانده‌اند.

جذب کارآفرینان و سرمایه گذارن فعال

پیشرفته، ویزاهای استارت‌آپی با توجه به اکوسیستم پیچیده برنامه‌های مهاجرتی برای رقابت‌پذیری اقتصادی حداکثری کشورها طراحی شده‌اند. اکثر این کشورها، نوعی ویزای کسب‌وکار برای متخصصانی که توسط کارفرمایان کشور مقصد حمایت نمی‌شوند (هدف قرار دادن کارآفرینان خارجی، افراد خود اشتغال و یا سرمایه گذاران) و همچنین کانال‌هایی برای جذب افراد ماهر (مانند ویزاهای استعداد^۱ و ویزاهای شغلی افراد ماهر) در اختیار داشته‌اند. کارآفرینان استارت‌آپی، در جایی بین این دو دسته قرار می‌گیرند، آن‌ها اغلب بی‌تجربه هستند و یا پروژه‌های کسب و کارشان غیر معمول و در مراحل اولیه برای ویزای کارآفرینی است. همچنین ممکن است سطح تحصیلات عالی و حرفه‌ای مورد نیاز برای ویزای استعداد را نداشته باشند و جاه طلبی‌های کارآفرینانه آن‌ها با بیشتر ویزاهای کاری افراد ماهر که مورد حمایت کارفرمایان واقع می‌شود، مطابق نباشد. تعداد ویزاهای استارت‌آپی، کارآفرینی و سرمایه گذاری صادر شده برای ایرانیان در دو کشور کانادا و بریتانیا در سال‌های اخیر در جدول ۸۶ نشان داده شده است.

جذب کارآفرینان و سرمایه‌گذارن فعال برای کشورهای مهاجرپذیر همواره اهمیت بالایی داشته است، در این کشورها همواره ویزاهایی برای پذیرش افراد با اهداف کسب‌وکار فعال بوده است. ویزاهای کسب‌وکار، خوداشتغالی، کارآفرینی، فناوری سابقه زیادی در این کشورها دارد. این ویزاها معمولاً با ذهنیت کارآفرینان سازمانی ایجاد شده‌اند: افراد با تجربه با "شرط ایمن" با یک مسیر ثابت شده برای ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های سودآور است که انتظار می‌رود به سرعت سرمایه و شغل ایجاد کنند. در نتیجه، ممکن است کارآفرینانی که به دنبال ایجاد یک استارت‌آپ هستند، در اولویت این طرح‌ها قرار نگیرند حتی اگر مزایای بالقوه استارت‌آپ‌ها در میان‌مدت و بلندمدت زیادتر باشد. به این منظور، از سال ۲۰۱۰ به بعد ویزای جدیدی با عنوان ویزای استارت‌آپ با ویژگی‌های خاص به این انواع اضافه شد و تاکنون بیش از ۲۵ کشور این نوع ویزا را تعریف کرده‌اند. ویزاهای استارت‌آپی در رقابت اقتصادی کشورها برای جذب نوع ویژه‌ای از استعدادها که در انواع دیگر برنامه‌های طراحی شده برای جذب استعدادها و سرمایه‌های انسانی به طور کامل پوشش داده نمی‌شود، طراحی شده‌اند. در بسیاری از اقتصادهای

جدول ۸۶- تعداد ویزاهای نیروی انسانی با کیفیت بالا صادر شده برای ایرانیان در کانادا و بریتانیا (۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲)

۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	
بریتانیا				
۴۴*	۱۱۶	۳۶		استعداد جهانی
۳	۱۸	۶		نوآوری
۲	۱۸	۱۲	۱۰	سرمایه‌گذاری
۱۴	۳۰	۶	۴	استارت‌آپ
کانادا				
۱۰**	۲۰	۱۰	۱۵	کارآفرینی
۲۰۵	۵۰۵	۱۸۵	۴۵۰	سرمایه‌گذاری
--	۱۰	۲۰	۷۰	خوداشتغالی
۳۰	۸۵	۳۰	۶۰	استارت‌آپ

(IRCC, 2022), (Home Office, 2022)

* آمار سال ۲۰۲۲ بریتانیا مربوط به ویزاهای صادر شده در فصل اول این سال است.

** آمار سال ۲۰۲۲ کانادا مربوط به ویزاهای صادر شده در دو فصل اول این سال است.

1. "Safe bets"

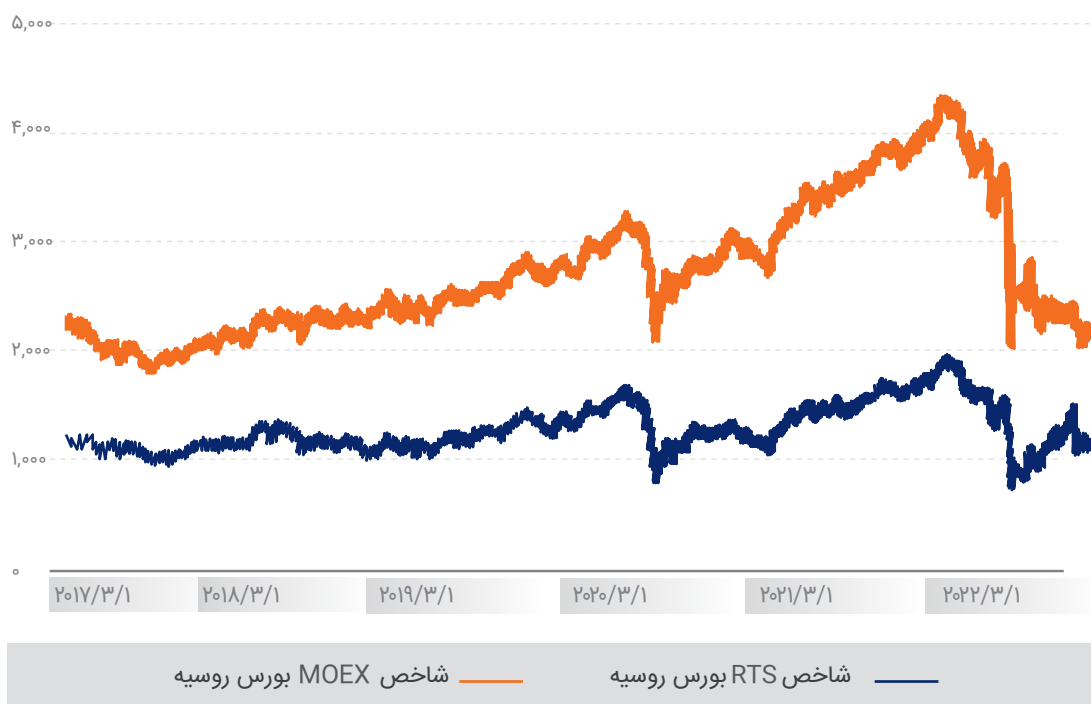
2. Talent visa

تکانه‌های اقتصادی- اجتماعی و مهاجرت

تحولات و بحران‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اثرات فوری و مشهودی بر مهاجرت سرمایه انسانی و مهاجرت ثروت دارد. به عنوان نمونه می‌توان به اثرات جنگ روسیه و اوکراین بر مهاجرت اقتصادی سرمایه‌داران و تغییرات حاصل در حساب سرمایه روسیه اشاره کرد. این تحولات پس از آن‌که به سرعت اثر

خود را بر بازارهای مالی می‌گذارد که شواهدی از آن در ریزش بازار بورس روسیه پس از شروع جنگ اوکراین در نمودار ۱۲۳ قابل ملاحظه است، در میان‌مدت و بلندمدت باعث جابه‌جایی سرمایه انسانی و سرمایه مالی می‌گردد.

نمودار ۱۲۳- اثر جنگ اوکراین بر شاخص‌های اصلی بورس روسیه

(MOEX., 2022)

با خرید پنج هزار و ۸۴۹ خانه در ترکیه رتبه اول را داشته‌اند که نسبت به شش ماهه مشابه سال قبل ۲۳۳ درصد رشد داشته و بیش از سه برابر شده است. با وجود آن‌که به طور کلی خرید مسکن توسط اتباع خارجی در ترکیه افزایشی بوده است ولی این افزایش در میان اتباع روسیه به شکل چشمگیری متفاوت است (جدول ۸۷). این آمار هنگامی که در کنار شرکت‌های ثبت شده توسط روس‌ها در ترکیه قرار داده می‌شود، اثر تحولات اقتصادی منتج از جنگ اوکراین را به خوبی نشان می‌دهد.

در مورد روسیه نشانه‌های این جابه‌جایی و مهاجرت سرمایه در افزایش ۹۷ درصدی خرید دارایی در دبی توسط ثروتمندان روس در سه ماهه اول ۲۰۲۲ قابل مشاهده است^۱ که به تبع آن بسیاری از شرکت‌های چندملیتی و استارت‌آپ‌های روسی هم امارات را برای استقرار برگزیدند. برخی از گزارش‌ها نشان می‌دهد تعداد شرکت‌های روسی در امارات چهار ماه پس از آغاز جنگ ده برابر شد^۲. همچنین سرمایه‌گذاری روس‌ها در ترکیه نیز هم در بخش املاک و هم شرکت‌ها افزایش چشمگیری یافت. در نیمسال اول ۲۰۲۲ اتباع روسیه

1. wionews, 2022

2. Agence France-Presse, 2022

جدول ۸۷- تعداد و نرخ رشد خرید خانه توسط اتباع روسیه و ایران در ترکیه (۲۰۱۷ تا ۲۰۲۲)

۶ ماهه اول	۲۰۲۱		۲۰۲۰		۲۰۱۹		۲۰۱۸		۲۰۱۷		تعداد	تغییرات*	
	۶ ماهه دوم	۶ ماهه اول	۶ ماهه دوم	۶ ماهه اول	۶ ماهه دوم	۶ ماهه اول	۶ ماهه دوم	۶ ماهه اول	۶ ماهه دوم	۶ ماهه اول			
۵,۸۴۹	۳,۶۲۰	۱,۷۵۹	۲,۱۵۱	۹۲۷	۱,۶۲۹	۱,۲۶۴	۱,۴۸۲	۸۱۵	۷۳۱	۶۰۰	تعداد		روسیه
۲۳۳٪	۶۸٪	۹۰٪	۳۲٪	-۲۷٪	۱۰٪	۵۵٪	۱۰۳٪	۳۶٪	۲۱٪	-۳٪	تغییرات*		
۴,۸۸۴	۶,۹۸۶	۳,۰۷۰	۴,۵۶۱	۲,۶۲۸	۳,۲۲۱	۲,۲۰۲	۲,۷۰۸	۹۴۴	۴۹۱	۳۰۱	تعداد		ایران
۵۹٪	۵۳٪	۱۷٪	۴۲٪	۱۹٪	۱۹٪	۱۳۳٪	۴۵۲٪	۲۱۴٪	۴۴٪	-۷٪	تغییرات*		
۳۵,۷۵۵	۳۸,۵۳۶	۲۰,۷۴۶	۲۶,۸۸۵	۱۴,۴۱۳	۲۵,۷۹۸	۲۰,۱۶۹	۲۸,۱۰۰	۱۱,۹۴۴	۱۲,۷۴۲	۹,۶۸۶	تعداد		کل
۷۲٪	۴۳٪	۴۴٪	۴٪	-۲۹٪	-۸٪	۶۹٪	۱۲۱٪	۲۳٪	۴۳٪	۲٪	تغییرات*		

(TURKSTAT, 2022)

* رشد نسبت به مدت مشابه سال قبل

به ترکیه از این طریق سه برابر کل سال ۲۰۲۱ است. این درحالیست که رشد خرید خانه ایرانیان در ترکیه نسبت به مدت مشابه سال قبل کمتر از رشد کل خرید خانه توسط اتباع در ترکیه است.

تعداد شرکت‌های ثبت شده با شراکت اتباع روسیه در کشور ترکیه در شش ماهه اول سال ۲۰۲۲ و پس از وقوع جنگ اوکراین بیش از دو برابر کل سال ۲۰۲۱ بوده است همچنین میزان سرمایه منتقل شده آن‌ها

جدول ۸۸- تعداد و سرمایه شرکت‌های ثبت شده با شراکت اتباع روسیه و ایران در ترکیه (۲۰۱۷ تا نیمه اول ۲۰۲۲)

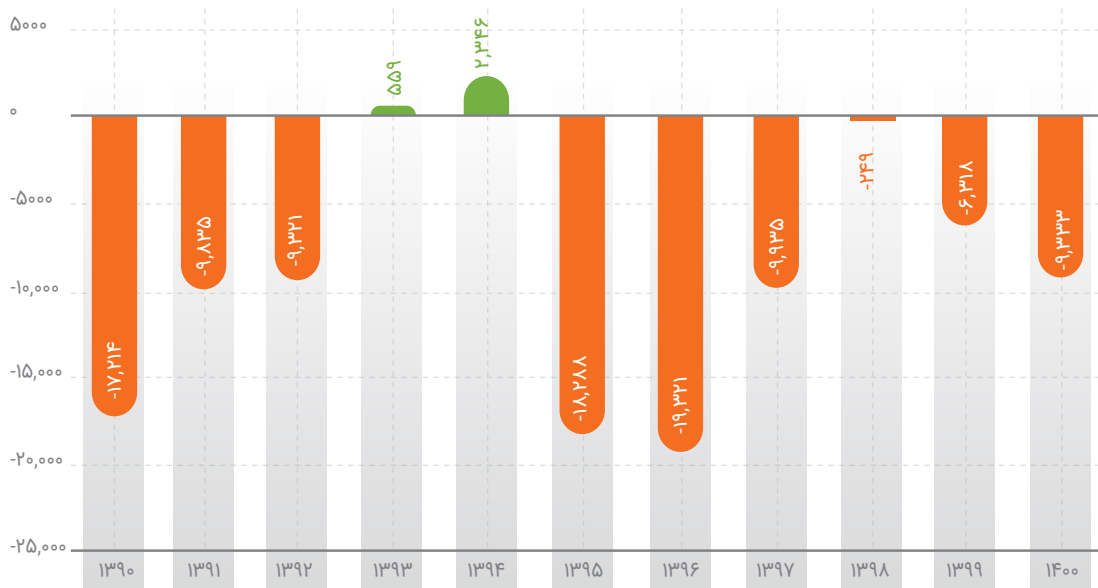
نیمه اول ۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۷		
۵۰۰	۱۷۷	۱۱۵	۱۱۲	۱۲۳	۱۰۵	تعداد شرکت‌های ثبت شده با شراکت اتباع روس	روسیه
	۵۴٪	۳٪	-۹٪	۱۷٪		رشد سالانه	
۲۷۳,۹۹	۹۱,۸۳	۳۹,۰۷	۲۵,۸۷	۱۰,۸۵	۱۹,۶۸	جمع سرمایه اتباع روس (میلیون لیر ترکیه)	
	۱۳۵٪	۵۱٪	۱۳۸٪	-۴۵٪		رشد سالانه	
۶۴۰	۹۳۶	۷۲۵	۹۷۰	۱۰۱۹	۳۵۷	تعداد شرکتهای ثبت شده با شراکت اتباع ایرانی	ایران
	۲۹٪	-۲۵٪	-۵٪	۱۸۵٪		رشد سالانه	
۱۵۹,۷۱	۲۰۵,۶۶	۱۷۱,۵۷	۱۳۸,۱۳	۱۵۱,۷۳	۳۲,۶	جمع سرمایه اتباع ایرانی (میلیون لیر ترکیه)	
	۲۰٪	۲۴٪	-۹٪	۳۶۵٪		رشد سالانه	
۱۰,۵۱۸	۱۴,۳۸۲	۱۱,۱۰۴	۱۳,۶۶۹	۱۴,۷۴۰	۷,۳۱۶	کل شرکت های ثبت شده با شراکت اتباع خارجی	کل
	۳۰٪	-۱۹٪	-۷٪	۱۰۱٪		رشد سالانه	
۵۳۸۶,۵۷	۷۳۶۷,۴۸	۳۴۹۳,۴۳	۴,۷۸۹	۳۴۰۳,۵۳	۵۶۱۱,۷۲	جمع سرمایه اتباع خارجی (میلیون لیر ترکیه)	
	۱۱۱٪	-۲۷٪	۴۱٪	-۳۹٪		رشد سالانه	

(اتحادیه اتاق‌های بازرگانی و بورس کالای ترکیه، ۲۰۲۲)

مهاجر ایرانی درحال حاضر عمدتاً کشور ترکیه است. به‌عنوان مثال با تغییر قانون سرمایه‌گذاری خارجی ترکیه و کاهش میزان سرمایه مورد نیاز برای دریافت اقامت از ۵۰۰ به ۲۵۰ هزار دلار ایرانیان در سال ۲۰۲۱ اولین سرمایه‌گذاران خارجی در بخش مسکن در این کشور بوده‌اند؛ به عبارت دیگر میزان سرمایه‌گذاری ایرانیان در بخش مسکن ترکیه ۱۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های خارجی در این بخش را تشکیل می‌دهد. منفی بودن حساب خالص سرمایه ایران در سال‌های اخیر نشان از خروج سرمایه بالا از کشور دارد که سرمایه‌گذاری ایرانیان در ترکیه یکی از دلایل اصلی آن است.

بحران‌ها و تحولات اقتصادی بر افزایش میزان میل افراد به مهاجرت، به‌ویژه با اهداف اقتصادی بسیار موثر است، با وجود آنکه آمار دقیقی از تغییرات روندهای مهاجرتی ایرانیان بر اساس داده‌های داخلی در دسترس نیست ولی با استفاده از داده‌های کشورهای مقصد و با مشاهدات میدانی پراکنده نیز به نظر می‌رسد پس از تحولات اقتصادی اخیر میزان مهاجرت و سرمایه‌گذاری ایرانیان در کشورهای همسایه به شدت افزایش داشته است. در دوره‌ای در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ بیشتر سرمایه‌گذاری ایرانیان در خارج در کشورهای حاشیه‌ی خلیج فارس از جمله امارات بود، ولی داده‌ها هم‌اکنون حاکی از آن است که مقصد سرمایه‌های

نمودار ۱۲۴- خالص حساب سرمایه ایران از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

در برخی از ماه‌های سال ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ اتباع ایرانی در رده پنج کشور اول درخواست‌دهنده پناهندگی به اروپا قرار گرفته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد به طور متوسط حدود ۴۵ درصد از درخواست‌های پناهندگی ایرانیان پذیرفته شده است^۱. این افراد که عمدتاً مهاجران اقتصادی هستند در بسیاری از مواقع با شکست در برنامه‌ی مهاجرت خود مجبور به بازگشت می‌شوند. البته با فروکش کردن موج پناهجوپذیری، رتبه‌ی درخواست پناهجویان جدید ایرانی در اروپا نیز کاهش یافت. در سال ۲۰۲۱، اتباع ایرانی در جایگاه بیست و یکم متقاضیان جدید پناهندگی در اروپا قرار گرفته‌اند. با این وجود بیشترین تعداد مهاجران رسمی ایران مهاجران ماهر و تحصیل‌کرده هستند. بر اساس آمار بانک اطلاعات مهاجرت OECD، ۵۰ درصد مهاجران ایرانی در کشورهای حوزه OECD با تحصیلات بالا هستند و ایران از نظر رتبه‌ی نسبت تعداد مهاجران تحصیل‌کرده به کل مهاجران در رتبه چهارم قرار دارد.

یکی از بازارهای مهم نیروی کار بین‌المللی کشورهای حاشیه خلیج فارس هستند، برخی از این کشورها در طول تاریخ به طور سنتی محل رفت و آمد تجار و نیروی کار ایرانی نیز بوده‌اند. هم‌اکنون نیز تعداد ایرانیانی که در این کشورها برای کار اقامت دارند یا رفت و آمد می‌کنند طبق تخمین‌های موجود بالغ بر یک میلیون نفر است. هم‌اکنون با برنامه‌های جدید این کشورها در توسعه‌ی اقتصادی و به تبع آن در جذب نیروی انسانی ماهر و تعریف برنامه‌های مهاجرتی خاص برای گروه‌های مختلف نیروی انسانی از جمله برنامه‌نویسان، استعدادهای فرهنگی، نیروهای سلامت و پزشکان ورودی خوبی از نیروی انسانی ماهر و با کیفیت بالای ایران دارند.

همچنین در سال‌های اخیر و پس از بروز بحران‌های منطقه‌ای تعداد ایرانیانی که از طریق پناهجویی همراه با پناهجویان کشورهای درگیر بحران خود را به مرزهای کشورهای اروپایی رساندند، افزایش یافت. به طوری که

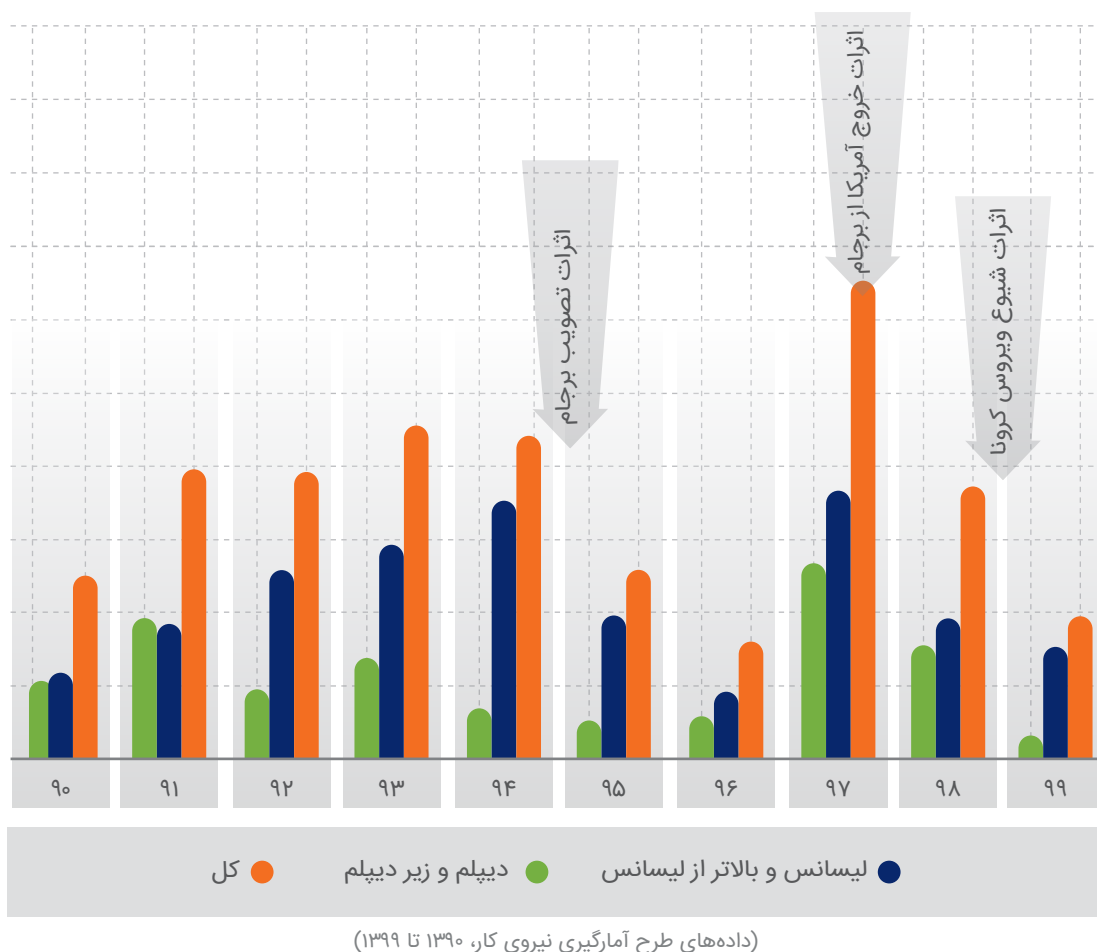
۱. سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۱، فصل هفتم

فراز و فرود مهاجرت نیروی کار ایرانی

استخراج وضعیت سکونت در داخل یا خارج ایرانیان بهینه نیست، تعداد مطلق آن از نظر آماری قابل استناد نمی‌باشد. در نمودار زیر که با استفاده از این داده ترسیم شده است، تعداد ساکنین خارج از کشور بر اساس تخمین‌زن نمونه‌ی مذکور قابل مشاهده است. گرچه تعداد مطلق ساکنین خارج از کشور مستخرج از این نمونه با سایر داده‌های بین‌المللی و داخلی از نظر تعداد مهاجرین ایرانی در خارج از کشور هم‌خوانی ندارد لیکن به خوبی وضعیت روند افزایش و کاهش ساکنین خارج از کشور را نشان می‌دهد:

از آنجایی که آمار صحیحی از مهاجرت نیروی کار ایرانی بر اساس منابع داخلی در دست نیست، لیکن بر اساس آمار ویزاهای دریافتی ایرانیان در برخی مقاصد اصلی شامل آمریکا، کانادا، استرالیا، انگلستان و اتحادیه اروپا به طور متوسط در ۱۲ سال اخیر، سالانه ۱۲ هزار ویزای موقت یا دائم یا اجازه‌ی اقامت کاری در این مقاصد برای ایرانیان صادر شده است. تنها داده‌ای که از وضعیت اقامت در داخل یا خارج افراد از منابع داخلی وجود دارد، داده‌ای است که از یکی از سوالات طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران^۱ قابل استخراج است؛ لیکن از آنجا که نمونه این طرح برای

نمودار ۱۲۵- تعداد ایرانیان ساکن خارج از کشور به تفکیک تحصیلات (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹)

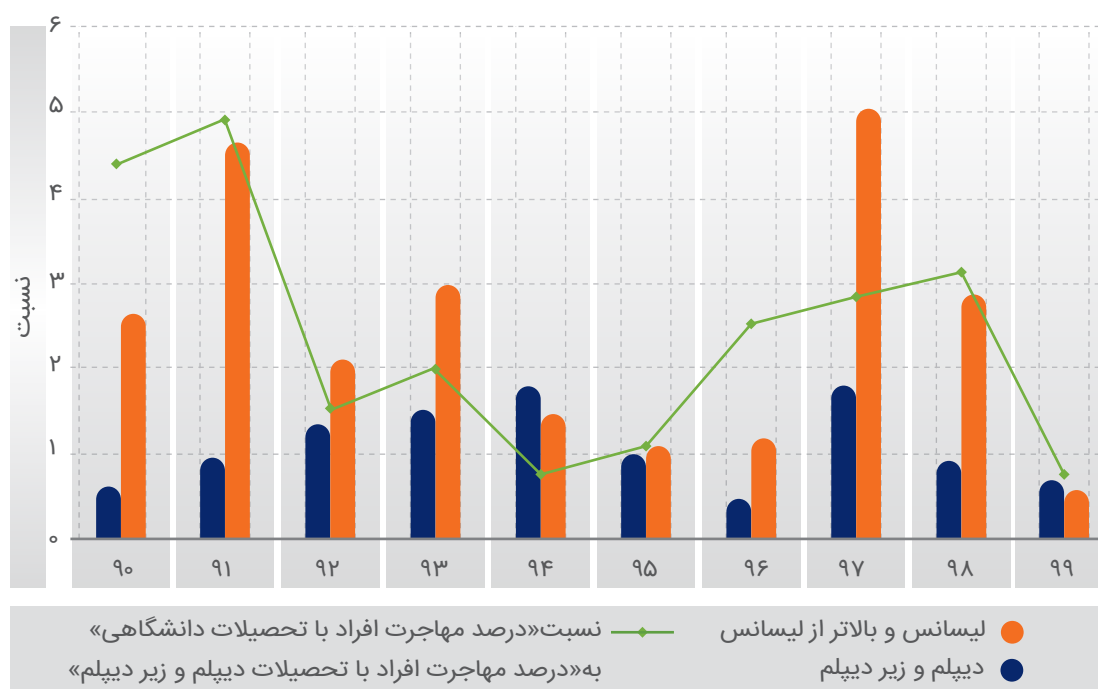

۱. در این طرح، پرسشی مبتنی بر وضعیت اقامت فرد پرسیده شده است که پاسخ «ساکن در خارج کشور به دلیل تحصیل و یا کار» مبنای نمودارهای ۱۲۵ و ۱۲۶ بوده است.

نمودار ۱۲۵ جمعیت ایرانیان ساکن خارج از کشور را به تفکیک تحصیلات مختلف نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، روند تغییرات تعداد ایرانیان ساکن در خارج از کشور تحت تاثیر تحولات سیاسی و شیوع ویروس کرونا است. با توجه به این نمودار، جمعیت ایرانیان ساکن خارج از کشور که دارای تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم هستند،

از تعداد افرادی که تحصیلات بالای دیپلم دارند، بیشتر است. اما برای مقایسه‌ی دقیق‌تر لازم است جمعیت هر دو گروه فارغ از محل سکونت (داخل یا خارج از کشور) نیز در نظر گرفته شود و سهم افرادی که ساکن خارج از ایران هستند و دارای تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم و بالای دیپلم هستند، از کل جمعیت محاسبه گردد که نتایج آن در نمودار بعدی ارائه شده است.

نمودار ۱۲۶- مقایسه «مهاجرت افراد با تحصیلات دانشگاهی» با «مهاجرت افراد با تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم» (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹)

(داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار، ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹)

نمودار ۱۲۶ درصد افراد با تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم و افراد با تحصیلات دانشگاهی که ساکن خارج از کشور هستند از کل جمعیت هر گروه را نشان می‌دهد. این نمودار نشان می‌دهد در بیشتر سال‌ها درصد مهاجرت (سکونت در خارج) افراد با تحصیلات دانشگاهی در مقایسه با افراد بدون تحصیلات دانشگاهی بالاتر است. در سال‌هایی که این نسبت زیر یک بوده است یعنی سهم مهاجرت با تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم بالاتر از دانشگاهیان است. بدین

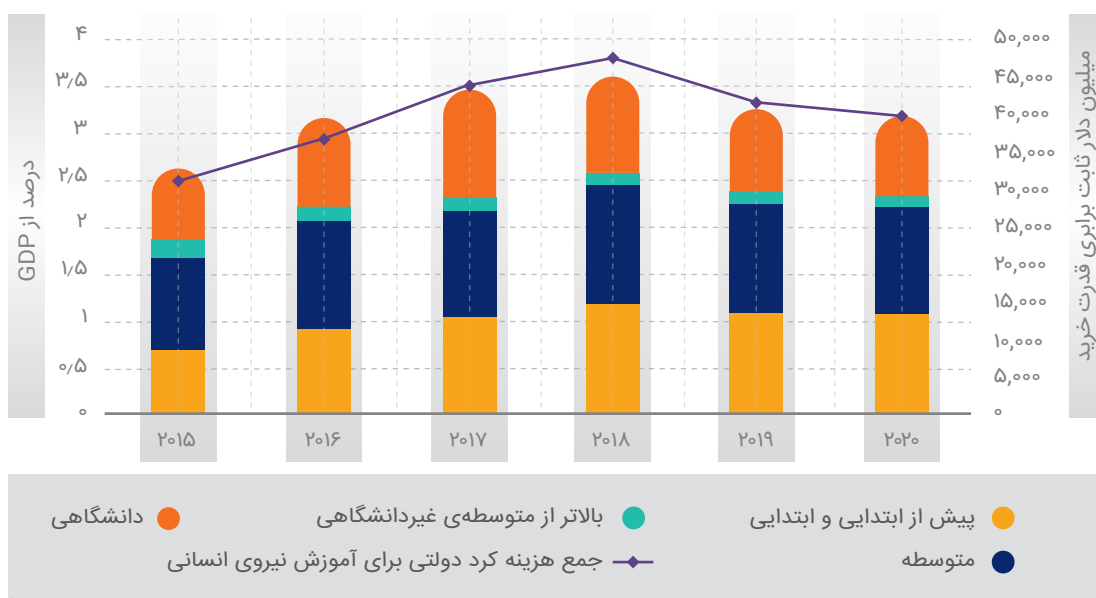
ترتیب در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ که مقارن با سال‌های بحران پناهجویی سوریه است افراد زیادی از این طریق اقدام به مهاجرت نموده‌اند و این نسبت به یک نزدیک شده است. پس از آن مجدداً نسبت مهاجرت دانشگاهیان بالاتر رفته است. در سال ۱۳۹۷ با خروج آمریکا از برجام، این نسبت به اوج خود یعنی بیش از پنج برابر رسیده است و در سال ۱۳۹۹ با شیوع کرونا و توقف حاصل از آن در مهاجرت‌پذیری کشورهای مقصد، مجدداً این نسبت به نزدیک یک رسیده است.

محاسبه‌ی هزینه‌کرد عمومی برای سرمایه انسانی مهاجر

آمار سازمان آموزشی، علمی، و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) نشان می‌دهد که از سال ۲۰۱۷ به بعد، نزدیک به ۴ درصد درآمد ناخالص داخلی کشورمان، صرف هزینه‌ی آموزش نیروی انسانی می‌شود. از این میان، در سال ۲۰۲۰ میلادی ۱/۲۵ درصد مربوط به آموزش پیش از ابتدایی و ابتدایی، ۱/۴ درصد مربوط به آموزش متوسطه و ۰/۹۴ درصد مربوط به آموزش عالی است (نمودار ۱۲۷). این آمار نشان می‌دهد که جمع هزینه‌های دولتی برای آموزش نیروی انسانی از سال ۲۰۱۸ به بعد رو به کاهش گذاشته و سهم هزینه‌کرد در آموزش عالی کشور از تولید ناخالص ملی نیز رو به کاهش است.

مهاجرت هم به طور مستقیم و هم از طریق اثرات جانبی متعدد و گوناگون، جامعه مهاجرفرست را تحت تاثیر قرار می‌دهد. تعدد اثرات این پدیده، محاسبه‌ی هزینه-فایده آن را بسیار مشکل می‌کند. در این بین، یکی از مهم‌ترین هزینه‌هایی که با مهاجرت نیروی انسانی ماهر و متخصص بر دوش جامعه مهاجرفرست سنگینی می‌کند، هزینه‌ی سرمایه‌گذاری دولتی بر آموزش نیروی انسانی است. هزینه‌ی این سرمایه‌گذاری معمولاً توسط مهاجران پوشش داده نمی‌شود و در نهایت با مهاجرت تحصیل‌کردگان، بخش بزرگی از سود حاصل از آن به کشور مهاجرپذیر می‌رسد، بدون آن که در رفاه جامعه‌ی مهاجرفرست تغییر چشم‌گیری ایجاد کرده باشد.

نمودار ۱۲۷- سهم هزینه‌کرد دولتی برای مقاطع مختلف آموزشی از تولید ناخالص داخلی (محور عمودی چپ) و مجموع هزینه‌کرد دولتی برای آموزش (محور عمودی راست)

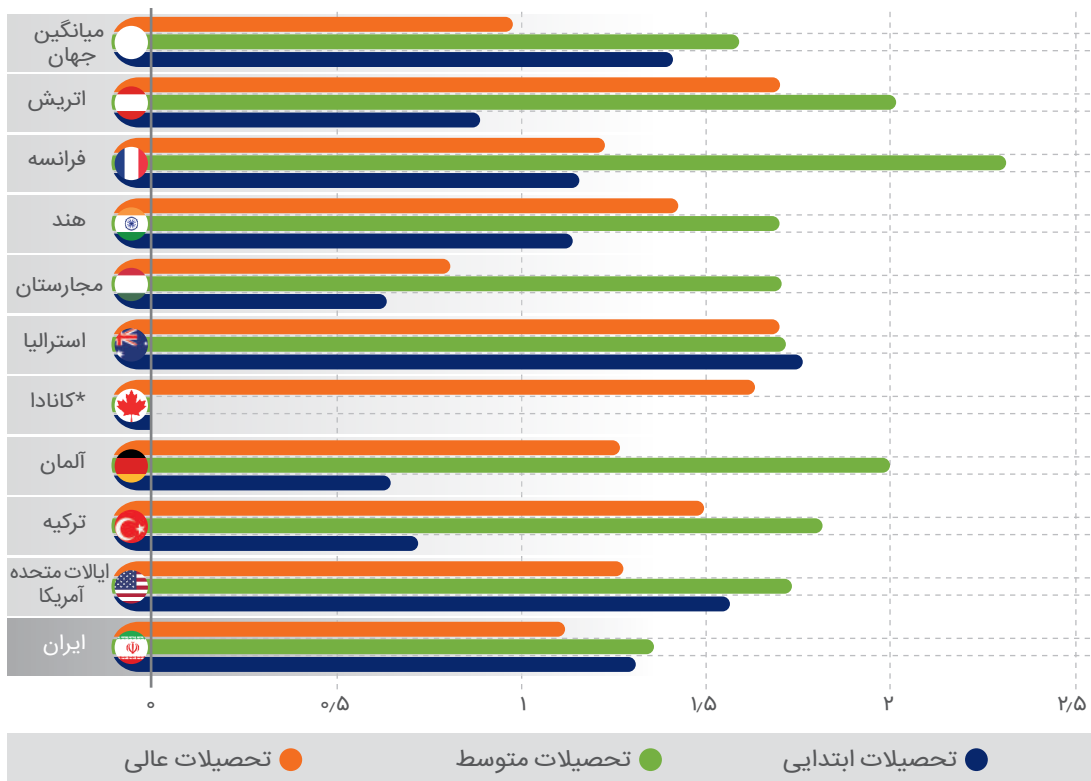

محاسبات بر اساس آمار یونسکو (UNESCO, 2022)

۲۰۱۸ نسبت هزینه آموزش به تولید ناخالص ملی در ایران برای مقطع ابتدایی از کشورهای ترکیه، آلمان، مجارستان، هند، فرانسه و اتریش بیشتر بوده است؛ اما در مقطع متوسطه کمترین میزان را داشته و در مقطع تحصیلات دانشگاهی فقط از مجارستان پیشی می‌گیرد (نمودار ۱۲۸).

با توجه به آمار سال ۲۰۱۸، در ایران نسبت هزینه‌های آموزش دولتی به تولید ناخالص ملی برای مقاطع ابتدایی و متوسطه از میانگین این نسبت در جهان پایین‌تر، و برای آموزش عالی از میانگین جهانی بالاتر است. در مقایسه با ده کشور اول مقصد مهاجرت دانشجویان ایرانی در سال

نمودار ۱۲۸- نسبت هزینه‌های دولتی آموزش نیروی انسانی به تولید ناخالص داخلی در ایران و ده مقصد اول مهاجرت دانشجویان ایرانی در سال ۲۰۱۸

* داده هزینه‌کرد دولتی در مقاطع ابتدایی و متوسطه برای کشور کانادا توسط یونسکو ارائه نشده است.

محاسبات بر اساس آمار یونسکو

(UNESCO, 2022)

انجام شده است؟ با در نظر گرفتن بیست و سه سالگی به عنوان پایان مقطع کارشناسی و سن معمول بیشتر دانش‌آموختگان ایرانی در زمان مهاجرت، می‌توان تخمینی از هزینه‌های دولتی آموزش و سلامت صرف شده برای هر مهاجر انجام داد.

محاسبات با استفاده از آمار یونسکو نشان می‌دهد که دولت ایران برای یک فرد متولد ۱۳۷۶ که در سال ۲۰۱۹ در سن میانگین مهاجرت قرار گرفته است، تا پایان آموزش ابتدایی بیش از ۸ هزار دلار (برابری قدرت خرید-دلار ثابت ۲۰۱۸)، تا پایان دوره متوسطه بیش از ۲۴ هزار دلار، و تا پایان مقطع کارشناسی بیش از ۳۷ هزار دلار هزینه‌ی آموزش عمومی کرده است.

علاوه بر هزینه‌کرد دولتی برای آموزش، باید توجه داشت که برخلاف ایران، در بسیاری از کشورها، از جمله در اکثر کشورهای مقصد مهاجرتی دانشجویان ایرانی، بخش بزرگی از هزینه‌های آموزش توسط بخش خصوصی تامین مالی می‌شود. بنابراین، می‌توان انتظار داشت که نسبت کل هزینه‌کرد آموزش (دولتی و خصوصی) به تولید ناخالص داخلی برای ایران در مقایسه کشورهای مقصد مهاجرت دانشجویی پایین‌تر از ارقام نمایش داده شده در نمودار ۱۲۸ باشند.

اما برای آموزش هر دانشجویی که از ایران با انگیزه‌ی ادامه تحصیل خارج می‌شود و یا هر فارغ‌التحصیلی که برای کار مهاجرت می‌کند، چه میزان سرمایه‌گذاری

جدول ۸۹- هزینه‌کرد دولتی برای آموزش و سلامت یک فرد متولد ۱۳۷۶ تا سن ۲۳ سالگی با تحصیلات کارشناسی

هزینه کرد در طول دوره (دلار ثابت - برابری قدرت خرید)	هزینه کرد تجمعی (دلار ثابت - برابری قدرت خرید)	
۸,۳۳۴	۸,۳۳۴	پنج سال آموزش ابتدایی (۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷)
۱۵,۷۰۷	۲۴,۰۴۱	۷ سال آموزش متوسطه (۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴)
۱۳,۱۲۵	۳۷,۱۶۶	۴ سال آموزش عالی (۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹)
۷,۸۹۳	۴۵,۰۵۹	سلامت در طی ۲۳ سال

محاسبات بر اساس آمار یونسکو و بانک جهانی

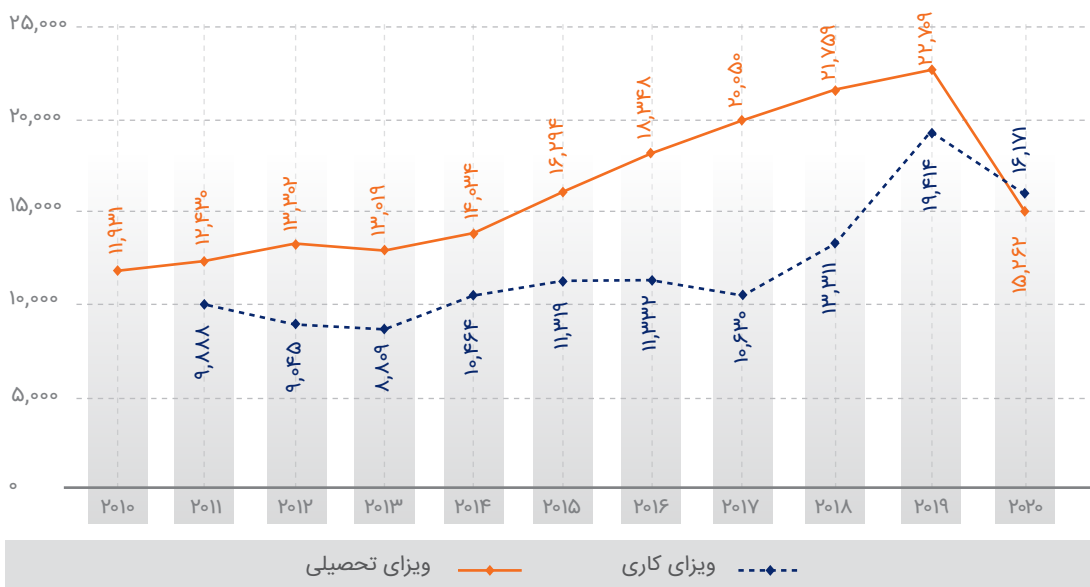
(UNESCO, 2022)

کشورهای آمریکا، بریتانیا، اتحادیه اروپا (۳۱ کشور)، کانادا، و استرالیا به متقاضیان ایرانی روندی افزایشی دارد: در مجموع، ویزاهای صادرشده از این کشورها برای دانشجویان ایرانی در سال ۲۰۱۰ میلادی ۱۱ هزار و ۹۳۱ ویزا بوده است، در حالی‌که با رشد ۹۰ درصدی در طی ده سال به ۲۲ هزار و ۷۰۹ ویزا در سال ۲۰۱۹ رسیده است و سپس به علت شیوع بیماری کرونا و کاهش صدور ویزای تحصیلی به صورت موقتی کاهش داشته است.

همچنین، آمار بانک جهانی نشان می‌دهد که هزینه‌کرد دولت برای سلامت یک فرد در ۲۳ سال منتهی به سال ۲۰۱۹ میلادی، به صورت تجمعی حدود ۸ هزار دلار می‌رسد. بنابراین می‌توان گفت که برای هر فرد که در سال ۲۰۲۰ به سن میانگین مهاجرت، یعنی ۲۳ سالگی می‌رسد و تحصیلات کارشناسی را به اتمام می‌رساند، بیش از ۴۵ هزار دلار (برابری قدرت خرید-ثابت) هزینه‌ی سلامت و آموزش دولتی صورت گرفته است.

بر اساس آمار ارائه شده در آخرین نمایه‌ی مهاجرتی ایران، تعداد ویزاهای دانشجویی صادر شده توسط

نمودار ۱۲۹- تعداد ویزاهای کاری و تحصیلی صادر شده برای ایرانیان از کشورهای آمریکا، بریتانیا، استرالیا، کانادا و ۳۱ کشور اروپا

(رصدخانه مهاجرت ایران، ۱۴۰۱)

از آن جا که آمار ویزاهای دریافتی ایرانیان در سال ۲۰۲۰ به دلیل شیوع کرونا کاهش چشمگیری داشته است از داده‌های سال ۲۰۱۹ برای تخمین تعداد مهاجران کاری و تحصیلی استفاده شده است. متاسفانه آمار مشخصی از مقاطع تحصیلی مهاجران خروجی در دسترس نیست. با فرض آن که همه‌ی دریافت‌کنندگان ویزاهای تحصیلی دریافتی در سال ۲۰۱۹، بیست و سه سال سن و حداقل تحصیلات کارشناسی داشته باشند و با در نظر گرفتن رقم ۴۵ هزار دلار به عنوان سرانه هزینه‌کرد دولتی برای آموزش و سلامت، نزدیک به یک میلیارد و ۲۱ میلیون دلار فقط

برای بخشی از سرمایه انسانی که در سال ۲۰۱۹ مهاجرت کرده، هزینه شده است. همچنین به همین ترتیب می‌توان هزینه کرد عمومی آموزش و سلامت برای حدود ۱۹ هزار و ۴۰۰ مهاجر کاری در سال ۲۰۱۹ را نیز محاسبه کرد (همچنان با فرض تحصیلات کارشناسی و ۲۳ سال سن)، که حدود ۸۷۳ میلیون دلار خواهد بود. به این ترتیب مجموع سرمایه‌گذاری صورت گرفته بر آموزش و سلامت مهاجران کاری و تحصیلی سال ۲۰۱۹ معادل یک میلیارد و ۸۹۴ میلیون دلار بوده است.

جدول ۹۰- هزینه‌کرد عمومی در بخش آموزش و سلامت برای سرمایه انسانی خروجی

نوع ویزا	تعداد ویزای دریافتی ایرانیان از مقاصد اصلی (۲۰۱۹)	سرانه هزینه‌کرد عمومی در بخش آموزش و سلامت (دلار ثابت- برابری قدرت خرید)	هزینه‌کرد عمومی در بخش آموزش و سلامت برای سرمایه انسانی خارج شده (دلار ثابت- برابری قدرت خرید)
تحصیلی	۲۲,۷۰۰	۴۵,۰۰۰	۱,۰۲۱,۵۰۰,۰۰۰
کاری	۱۹,۴۰۰	۴۵,۰۰۰	۸۷۳,۰۰۰,۰۰۰
مجموع	۴۲,۱۲۳	-	۱,۸۹۴,۵۰۰,۰۰۰

(محاسبات رصدخانه مهاجرت ایران، ۱۴۰۱)

لازم به یادآوری است که این محاسبه به علت محدودیت داده، تقریبی است و محدودیت‌های فراوانی دارد؛ از جمله اینکه تعداد مهاجران ایرانی از تعداد ویزاهای تحصیلی و کاری اعطا شده توسط چند کشور ذکر شده (آمریکا، بریتانیا، اروپا، کانادا، و استرالیا) بیشتر است. همچنین هزینه‌های عمومی انجام شده بسیار بیشتر از هزینه‌های بهداشت و آموزش است. همان‌طور که پیش‌تر نیز ذکر شد، کشورهای ترکیه، مجارستان و هند از مقاصد اصلی مهاجرت دانشجویی ایرانیان هستند که در این محاسبه محسوب نشدند. علاوه بر این، توزیع سن

و سطح تحصیلات مهاجران یکنواخت نیست؛ بسیاری از مهاجران دارای تحصیلات بیشتر هستند. با افزایش سن، تجربه کاری سرمایه انسانی نیز افزایش می‌یابد که با داده‌های موجود غیرقابل ارزش‌گذاری است. مهم‌تر از همه، سرمایه‌گذاری صورت‌گرفته بر سرمایه‌های انسانی محدود به هزینه دولتی آموزش و سلامت نمی‌شود و حتی سرمایه‌گذاری خصوصی انجام شده بر نیروی انسانی کشور در صورتی که راه‌های انتقال دانش و تجربه به کشور مبدأ مسدود باشد، تنها در کشور مقصد به ثمر می‌نشیند.

اثر اقتصادی مهاجران بر کشورهای مقصد

مهاجرت سرمایه‌ی انسانی با کیفیت بالا و نیروی کار ماهر می‌تواند اثرات چشمگیری بر اقتصاد و جامعه در کشورهای مقصد داشته باشد. به ویژه اگر با اهدافی نظیر شروع کسب و کار جدید در کشور مقصد همراه باشد. زیرا اشتغال مهاجران در کسب و کارهای پربازده و فناورانه باعث گسترش بخش‌های فناورانه در کشور مقصد، ایجاد شغل و ثروت‌آفرینی می‌شود. به طور کلی افراد مهاجر به دلیل داشتن روحیه‌ی ریسک‌پذیری تمایل بیشتری نسبت به افراد بومی برای راه‌اندازی و یا مشغول به کار شدن در یک استارت‌آپ دارند. گزارش « بنیاد ملی سیاست آمریکا »^۱ نیز در تایید این مطلب است. بر اساس این گزارش بیش از نیمی از استارت‌آپ‌های آمریکا با ارزش بیش از یک میلیارد دلار (۳۱۹ مورد از مجموعاً ۵۸۲ تا یا به عبارتی ۵۵ درصد) توسط مهاجران راه‌اندازی شده است. همچنین نزدیک به دو سوم (۶۴ درصد) بنیان‌گذاران و هم‌بنیان‌گذاران یونیکورن‌های^۲ آمریکایی مهاجران یا فرزندان مهاجران هستند. علاوه بر این تقریباً ۸۰ درصد یونیکورن‌های این کشور یک مهاجر در سطح مدیریت ارشد سازمان خود، در نقش بنیان‌گذار، مدیرعامل و یا معاون فنی دارند. بر اساس این گزارش بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲ هم تعداد کل یونیکورن‌ها و هم تعداد یونیکورن‌هایی که توسط مهاجران بنیان‌گذاری شده‌اند با رشدی بیشتر از ۵۰۰ درصد مواجه شده‌اند. مجموع ارزش این ۳۱۹ یونیکورن که توسط مهاجران بنیان‌گذاری شده برابر ۱/۲ تریلیون دلار است که این رقم بیش از ارزش تمام شرکت‌های بورسی خیلی از کشورها، از جمله آرژانتین، کلمبیا، پرو، پرتغال، ایرلند، روسیه و مکزیک است. همچنین در صورتی که یونیکورن‌هایی که توسط مهاجران بنا نهاده شده‌اند

و پس از ۲۰۱۶ در بورس عرضه شده و یا توسط یک شرکت دیگر خریداری شده‌اند (مانند مدرنا^۳ و زوم^۴) را نیز در این آمار محاسبه کنیم این رقم به بیش از ۱/۵ تریلیون دلار می‌رسد. همچنین این دسته از استارت‌آپ‌ها به طور میانگین ۸۵۹ شغل به ازای هر شرکت ایجاد کرده‌اند. بیش از ۲۵ استارت‌آپ با ارزش بیش از یک میلیارد دلار در آمریکا که توسط مهاجران راه‌اندازی شده‌اند، محصولات، پلتفرم‌ها و خدمات پیشرفته تولید می‌کنند. ایرانیان بنیان‌گذار یا هم‌بنیان‌گذار هشت شرکت در بین این ۳۱۹ شرکت یونیکورن هستند. در حالی که ۳۱۱ شرکت غیرایرانی به طور متوسط ارزشی برابر با ۳/۶۶ میلیارد دلار دارند و به طور میانگین ۸۵۹ شغل به ازای هر شرکت ایجاد کرده‌اند، این هشت شرکت به طور متوسط ارزشی برابر ۷/۳ میلیارد دلار دارند و به طور میانگین ۱۰۹۴ نفر را به کار گرفته‌اند. شرکت‌های میلیارد دلاری آمریکایی از هوش مصنوعی برای نوآوری در حوزه‌هایی مانند تحقیقات پزشکی، افزایش بهره‌وری شرکت، تولید سخت‌افزارهای هوش مصنوعی و سیستم‌های یکپارچه و حوزه‌های دفاعی استفاده می‌کنند.

همچنین بر اساس آخرین گزارش «شورای مهاجرت آمریکا»^۵، ۲۱۹ شرکت از مجموع ۵۰۰ شرکت موجود در لیست سال ۲۰۲۲ فورچون ۵۰۰ (نزدیک به ۴۴ درصد) توسط مهاجران یا فرزندان مهاجران تاسیس شده است. از این تعداد ۱۰۲ شرکت مستقیماً توسط مهاجران و ۱۱۷ عدد توسط فرزندان مهاجران بنیان‌گذاری شده است. نمودار ۱۳۰ نشان‌دهنده‌ی تعداد شرکت تاسیس شده توسط مهاجران و بومیان در بخش‌های مختلف است. بر اساس این نمودار بیش‌ترین شرکت تاسیس شده توسط مهاجران در بخش با فناوری بالا و کم‌ترین

1. National Foundation for American Policy (NFAP)

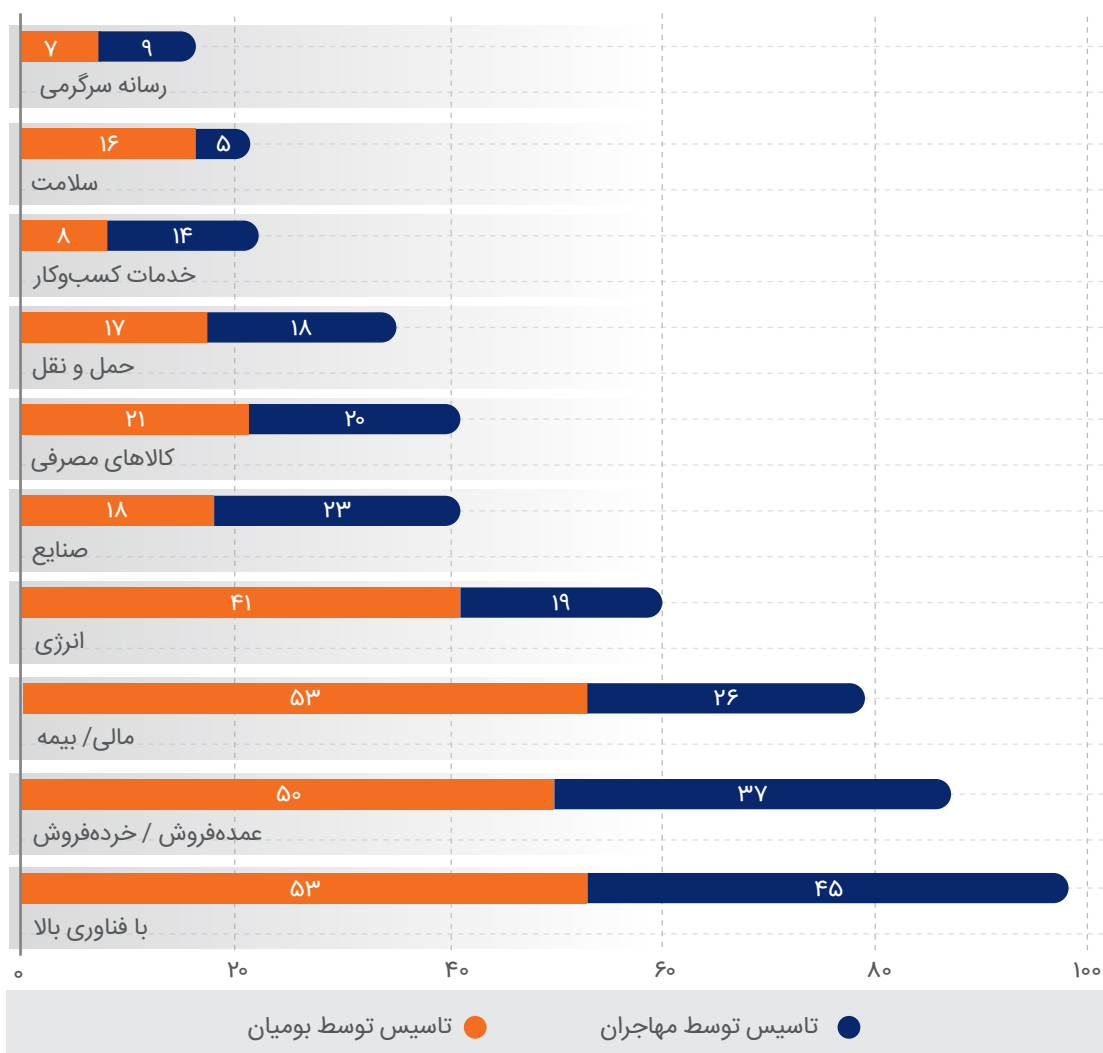
۲. استارت‌آپ‌هایی با ارزش بیش از یک میلیارد دلار که مالکیت خصوصی دارند و هنوز در بورس عرضه اولیه نشده‌اند.

3. Moderna

4. Zoom Video

5. American Immigration Council

نمودار ۱۳۰- شرکت تاسیس شده توسط مهاجران و بومیان در لیست فورچون ۵۰۰ در سال ۲۰۲۲

(New American Fortun 500, 2022)

این ۲۱۹ شرکت مجموعاً بیش از ۱۴/۸ میلیون نفر را در سراسر جهان استخدام کرده‌اند. جدول ۹۱ نشان دهنده‌ی تعداد شرکت میلیارد دلاری تاسیس شده در آمریکا به تفکیک ملیت‌های مختلف است. بر اساس این جدول هند بیش‌ترین تعداد شرکت میلیارد دلاری را تاسیس کرده است. ایرانیان ۸ شرکت میلیارد دلاری را تاسیس کرده‌اند و دهمین کشور تاسیس کننده شرکت میلیارد دلاری هستند.

در سال مالی ۲۰۲۱ این ۲۱۹ شرکت تقریباً در آمدی برابر ۷/۲ تریلیون دلار داشتند که این رقم بیشتر از تولید ناخالص داخلی (GDP) بسیاری از کشورهای پیشرفته مانند ژاپن، آلمان و انگلستان است. در واقع کشوری که تولید ناخالص داخلی آن برابر با درآمد این شرکت‌ها باشد، سومین اقتصاد بزرگ دنیا خواهد بود. این شرکت‌ها به طور میانگین ۶۷ هزار و ۵۸۰ شغل ایجاد کرده‌اند؛ که این عدد ۲۱/۴ درصد بیش‌تر از میانگین سایر شرکت‌های لیست فورچون ۵۰۰ است.

جدول ۹۱- تعداد شرکت‌های میلیارد دلاری تاسیس‌شده در آمریکا توسط مهاجران

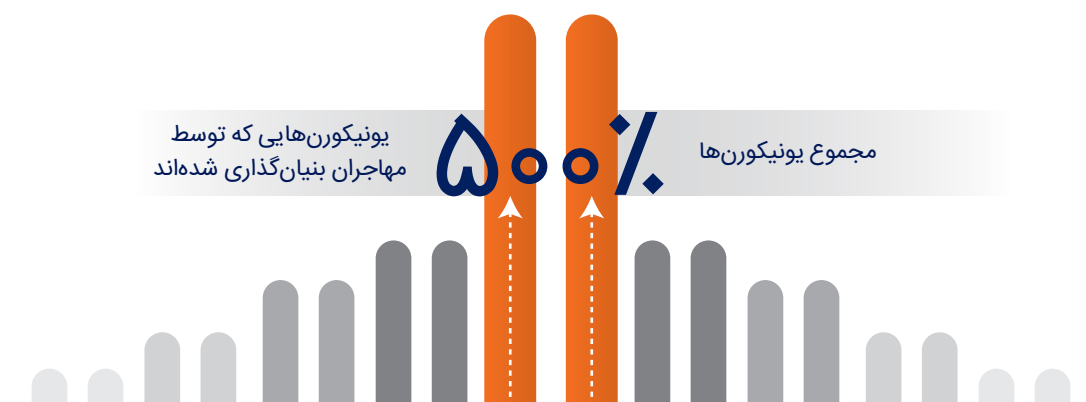
رتبه	کشور مبدا	تعداد شرکت‌های میلیارد دلاری تاسیس‌شده
۱	هند	۶۶
۲	اسرائیل	۵۴
۳	بریتانیا	۲۷
۴	کانادا	۲۲
۵	چین	۲۱
۶	فرانسه	۱۸
۷	آلمان	۱۵
۸	روسیه	۱۱
۹	اوکراین	۱۰
۱۰	ایران	۸
۱۱	استرالیا	۷
۱۲	رومانی	۶
۱۳	ایتالیا	۶
۱۴	لهستان	۶
۱۵	نیجریه	۶
۱۶	نیوزلند	۵
۱۷	کره جنوبی	۵
۱۸	پاکستان	۵
۱۹	آرژانتین	۵
۲۰	برزیل	۵

(Anderson, 2022)

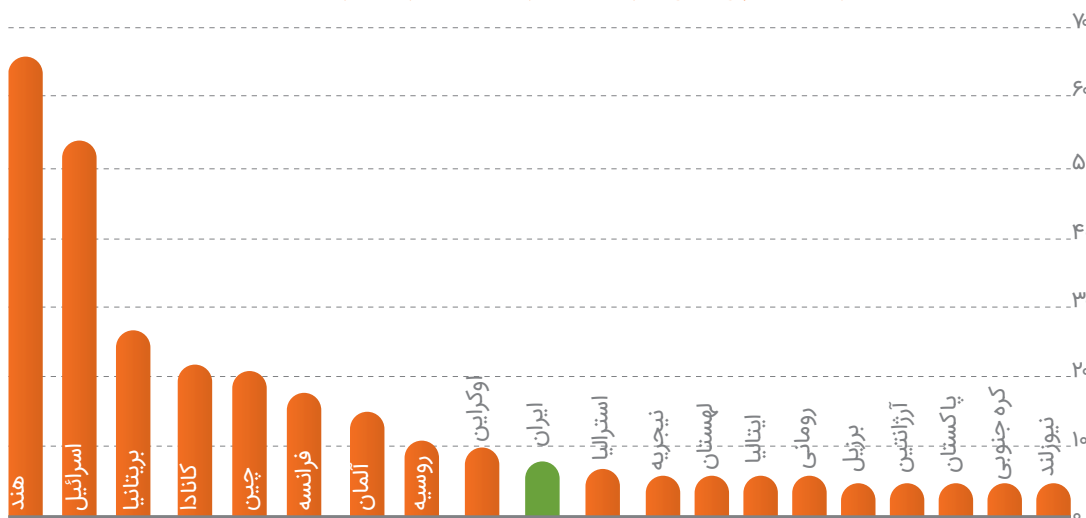
اقتصادی آن‌ها بر اساس اثر آن بر گروه‌های مختلف مهاجران تنظیم می‌شود.

اهمیت مهاجران برای کشورهای مهاجر پذیر و اثر اقتصادی آن‌ها در این کشورها به حدی است که بسیاری از برنامه‌ها و سیاست‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت

شکل ۲۰- نقش مهاجران در زیست‌بوم استارت‌آپی ایالات متحده آمریکا

بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲ هم تعداد کل یونیکورن‌ها و هم تعداد یونیکورن‌هایی که توسط مهاجران بنیان‌گذاری شده‌اند رشدی بیش از ۵۰۰ درصد داشته‌اند.

تعداد یونیکورن‌های تاسیس‌شده در آمریکا به تفکیک ملیت موسسین مهاجر

وجوه ارسالی مهاجران در ایران و جهان

یکی دیگر از روش‌های اثرگذاری مهاجران بر اقتصاد کشورهای مبدا و مقصد از طریق وجوه ارسالی آن‌ها است. وجوه ارسالی مهاجران به ویژه برای کشورهای مهاجرفرست در حال توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است. تا حدی که در بسیاری از این دست کشورها وجوه ارسالی مهاجران از کمک‌های توسعه‌ای خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آن‌ها بالاتر است. در ادامه وضعیت وجوه ارسالی مهاجران در مهمترین کشورهای ارسال کننده و دریافت کننده این وجوه مورد بررسی قرار گرفته و پس از آن وضعیت ایران از نظر داده‌ها و اطلاعات موجود از دریافت و ارسال وجوه مهاجران ارائه شده است.

روند جهانی وجوه ارسالی مهاجران

در سال‌های اخیر، وجوه ارسالی مهاجران، با پیشی گرفتن از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)، و کمک‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA)، به منبع اصلی تامین مالی توسعه در کشورهای با درآمد کم و متوسط (به جز چین) تبدیل شده است.^۱ این وجوه می‌توانند از طریق بهبود وضعیت سلامت و تحصیل، کاهش فقر، و افزایش سرمایه‌گذاری باعث افزایش تولید ناخالص داخلی جهان شوند.^۲

با همه گیری کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰ انتظار می‌رفت که در اثر فشار اقتصادی حاصل از قرنطینه و تعطیلی کسب و کارها، دستمزد مهاجران کاهش یابد، و در پی آن، کاهش مبالغ ارسالی مهاجران، اثرات زیان‌باری همچون بازماندگی از تحصیل و تنزل کیفیت سلامت و تغذیه را در بین خانواده‌های مهاجران در پی داشته‌باشد. اما بر خلاف پیش‌بینی‌ها، آمار بانک جهانی نشان می‌دهد که در پی بحران اقتصادی سال ۲۰۲۰، وجوه ارسالی مهاجران خیلی سریع به سطوح قبلی بازگشتند و مجدداً در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ رو به افزایش گذاشتند.^۳ با این حال، با اثرگذاری نامتقارن بحران اقتصادی کووید-۱۹ به ضرر قشر کم درآمد و ضعیف، آسیب‌های ناشی از این بحران بر خانواده‌های

مهاجران قابل چشم‌پوشی نیست. با وجود آن‌که انتظار می‌رود همگام با بهبود وضعیت اقتصادی در سال میلادی جاری، روند افزایشی وجوه ارسالی مهاجران همچنان تداوم داشته باشد، چالش‌های جدیدی این روند را تهدید می‌کنند.

مقاومت وجوه ارسالی مهاجران در برابر بحران اقتصادی

برخلاف پیش‌بینی‌های اولیه بانک جهانی برای دوران پساکرونا وجوه ارسالی مهاجران به کشورهای با درآمد پایین و متوسط، پس از طی دوره یک‌ساله رشد کم (و در برخی موارد منفی) در سال ۲۰۲۰، مجدداً رو به افزایش گذاشت. به نظر می‌رسد نرخ رشد وجوه ارسالی در این کشورها، پس از رسیدن به اوج ۱۰/۲ درصدی در سال ۲۰۲۱، در سه ساله ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ به طور متوسط به نزدیک ۶ درصد برسد^۴ (جدول ۹۲).

روند کلی وجوه ارسالی مهاجران در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ متأثر از چندین عامل جهانی تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده بوده‌است. در سال ۲۰۲۲، مناقشات روسیه و اوکراین از جمله عواملی بودند که بهبود پساکرونا را در اکثر کشورها تضعیف و برعکس، سیاست‌های حمایت از نیروی کار و برنامه‌های محرک مالی در کشورهای میزبان مهاجران (که اکثراً اقتصادهای بزرگ دنیا هستند) بهبود پساکرونا را تقویت کردند. از عوامل تقویت‌کننده وجوه ارسالی مهاجران می‌توان به انگیزه قوی مهاجران در حمایت مالی از خانواده‌هایشان در دوران پساکرونا اشاره کرد که از طریق بازگشایی تدریجی فعالیت‌های اقتصادی کشورهای مقصد مهاجرت و متعاقب آن بهبود درآمد مهاجران تقویت شده و امکان ارسال وجوه بیشتر را برای مهاجران به ویژه در سال ۲۰۲۱ پدید آورد. برعکس، افزایش قیمت‌های جهانی در دوران پساکرونا، برای مثال افزایش قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی آثار منفی بر روند وجوه ارسالی مهاجران داشته‌اند. تغییرات نرخ ارز از جمله مواردی است که در طی سال ۲۰۲۲ به نفع بعضی مهاجران، به خصوص مهاجران مقیم روسیه که با افزایش

1. Ratha et al. 2022

2. Ibid

3. Ibid

4. Ibid

ارزش روبل مواجه شدند، و به ضرر گروه‌هایی دیگر، مانند مهاجران افریقایی‌تبار ساکن اروپا که با کاهش ارزش دلاری وجوه ارسالی خود در پی کاهش ارزش یورو روبرو شدند، عمل کرده‌است^۱.

به لطف عوامل بین‌المللی مانند ثبات نسبی اقتصاد در آمریکا و اروپا در دوران کرونا، وضعیت دریافت وجوه از مهاجران در اکثر مناطق در سال ۲۰۲۱ نسبت به سال ۲۰۲۰، به صورت چشمی بهبود یافت؛ به نحوی که در این سال میزان وجوه ارسالی به کشورهای با درآمد کم و متوسط رشد بالای ۱۰ درصد را تجربه کرد. با توجه به ورود

اقتصادهای بزرگ دنیا به ورطه رکود و کاهش کمک‌های مالی دوران کرونا به نیروی کار، چنین رشدی در سال‌های بعد ادامه‌دار نبوده و تخمین‌ها نشان می‌دهد که رشد این وجوه در سال ۲۰۲۲ به حدود ۵ درصد می‌رسد و برای سال ۲۰۲۳ رشد ۲ درصدی پیش‌بینی می‌شود^۲. چرا که رشد GDP در کشورهای درآمد بالا نسبت به پیش‌بینی ۲/۴ درصدی قبلی در اثر عواملی چون جنگ اوکراین و نوسان قیمت نفت به ۱/۱ درصد در ۲۰۲۳ کاهش خواهد یافت، و به این ترتیب نرخ رشد دستمزد مهاجران نیز کاهش یافته و وجوه ارسالی رشد کمتری را تجربه خواهد کرد.

جدول ۹۲- آمار محقق‌شده و پیش‌بینی جریان وجوه ارسالی به کشورهای با درآمد کم و متوسط

تخمین/پیش‌بینی		محقق شده								
		میلیارد دلار								
۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۷	۲۰۱۶	۲۰۱۵	منطقه	
۶۳۹	۶۲۶	۵۹۷	۵۲۴	۵۴۶	۵۲۴	۴۷۷	۴۴۰	۴۴۷	درآمد پایین و متوسط	
۱۳۳	۱۳۴	۱۳۳	۱۳۷	۱۴۸	۱۴۳	۱۳۴	۱۲۸	۱۲۸	شرق آسیا و اقیانوسیه	
۸۴	۸۳	۸۰	۷۷	۷۹	۷۶	۷۰	۶۷	۶۴	شرق آسیا و اقیانوسیه به استثنای چین	
۷۵	۷۲	۶۵	۵۶	۶۲	۵۹	۵۲	۴۳	۴۲	اروپا و آسیای مرکزی	
۱۴۹	۱۴۲	۱۳۰	۱۰۳	۹۶	۸۹	۸۱	۷۳	۶۸	آمریکای لاتین و کارائیب	
۶۵	۶۳	۶۲	۵۶	۵۴	۵۱	۵۰	۴۸	۴۸	خاورمیانه و شمال آفریقا	
۱۶۴	۱۶۳	۱۵۷	۱۴۷	۱۴۰	۱۳۲	۱۱۷	۱۱۱	۱۱۸	جنوب آسیا	
۵۵	۵۳	۵۰	۴۳	۴۷	۴۹	۴۲	۳۹	۴۲	جنوب صحرای آفریقا	
۸۱۵	۷۹۴	۷۸۱	۷۱۱	۷۲۲	۶۹۴	۶۳۸	۵۹۶	۶۰۲	جهان	
نرخ رشد (%)										
۲	۴/۹	۱۰/۲	-۰/۸	۴/۳	۹/۸	۸/۳	-۱/۴	۰/۵	درآمد پایین و متوسط	
-۱	۰/۷	-۲/۶	-۷/۵	۳/۲	۶/۸	۵/۱	-۰/۵	۳/۷	شرق آسیا و اقیانوسیه	
۰/۸	۳/۷	۳/۷	-۲/۸	۴/۷	۸	۵/۴	۳/۵	۴/۸	شرق آسیا و اقیانوسیه به استثنای چین	
۴/۲	۱۰/۳	۱۵/۷	-۸/۹	۴/۷	۱۲/۹	۲۱	۲/۱	-۱۵/۳	اروپا و آسیای مرکزی	
۴/۷	۹/۳	۲۶/۲	۷/۱	۸/۳	۹/۹	۱۱	۷/۲	۶/۹	آمریکای لاتین و کارائیب	
۲	۲/۵	۱۰/۵	۴	۴/۵	۲/۳	۵/۵	-۱/۲	-۶/۶	خاورمیانه و شمال آفریقا	
۰/۷	۳/۵	۶/۷	۵/۲	۶/۱	۱۲/۳	۶	-۵/۹	۱/۶۰	جنوب آسیا	
۳/۹	۵/۲	۱۶/۴	-۸/۵	-۵/۱	۱۶/۹	۹/۶	-۸/۶	۶/۴	جنوب صحرای آفریقا	
۲/۷	۱/۷	۹/۹	-۱/۵	۳/۹	۸/۸	۷	-۰/۹	-۱/۴	جهان	

(Ratha et al. 2022)، تراز پرداخت‌ها (IMF, 2022)

1. Ratha et al. 2022

2. Ibid

کشورهای اصلی دریافت‌کننده وجوه ارسالی مهاجران

براساس آمار بانک جهانی^۱، هند، مکزیک، چین، فیلیپین و مصر، پنج کشوری هستند که بیشترین میزان وجوه ارسالی را در دو سال متوالی ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ از مهاجرانشان دریافت کردند (نمودار ۱۳۱ و جدول ۹۳). اگرچه نسبت این وجوه به درآمد ناخالص داخلی این کشورها کم و گاهی ناچیز است. در حالی که وجوه ارسالی به چین کاهش چشم‌گیری را در این دو سال تجربه کرد، رشد وجوه ارسالی به هند و مکزیک بسیار قابل توجه است.

رشد وجوه ارسالی به بسیاری از کشورهای با درآمد کم و متوسط در سال ۲۰۲۱، از جمله وجوه ارسال شده به هند، فیلیپین و مصر، تا حد زیادی مرهون اقتصاد باثبات آمریکا و اروپا در دوران کرونا بوده است. در مورد هند، نزدیک به یک پنجم این وجوه از گروه دیاسپورای ساکن در آمریکا، که اکثراً در شغل‌های با درآمد بالا مشغول هستند، به این کشور ارسال می‌شود^۲. اما با شرایط کنونی نامطمئن در جهان و کاهش رشد اقتصادی آمریکا و اروپا، چنین رشدی برای وجوه ارسالی مهاجران به هند پایدار نخواهد بود. با همین استدلال و با توجه به جمعیت بالای

گروه دیاسپورای چینی در آمریکا^۳ و دیگر کشورهای آسیب دیده از بحران کرونا و جنگ روسیه و اوکراین، وجوه ارسالی به چین، که در سال ۲۰۲۱ نیز کاهش ۱۱ درصدی را تجربه کرده است، مجدداً تحت تاثیر قرار خواهد گرفت^۴.

بهترین توجیه برای رشد وجوه ارسالی مهاجران به مکزیک، موقعیت این کشور به عنوان محل ترانزیت مهاجران آمریکای جنوبی به ایالات متحده آمریکا است. اکثر مهاجرانی که در انتظار راه‌یافتن به ایالات متحده آمریکا وارد مکزیک می‌شوند، برای تامین مایحتاج و هزینه های سفر خود (حتی گاهی برای پرداخت به قاچاقچیان) به کمک‌های مالی خانواده خود که از قبل در کشورهایی مثل آمریکا ساکن هستند، نیاز دارند. بحران کرونا، مهاجران زیادی را در انتظار سفر به آمریکا، بدون داشتن مدارک هویتی و اجازه سفر، مجبور به اقامت طولانی مدت در مکزیک و چند کشور دیگر در آمریکای جنوبی و آمریکای مرکزی کرده و در نتیجه باعث افزایش وجوه ارسالی مهاجران به این کشورها شده است^۵.

جدول ۹۳- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی مهاجران در بین کشورهای با درآمد کم و متوسط

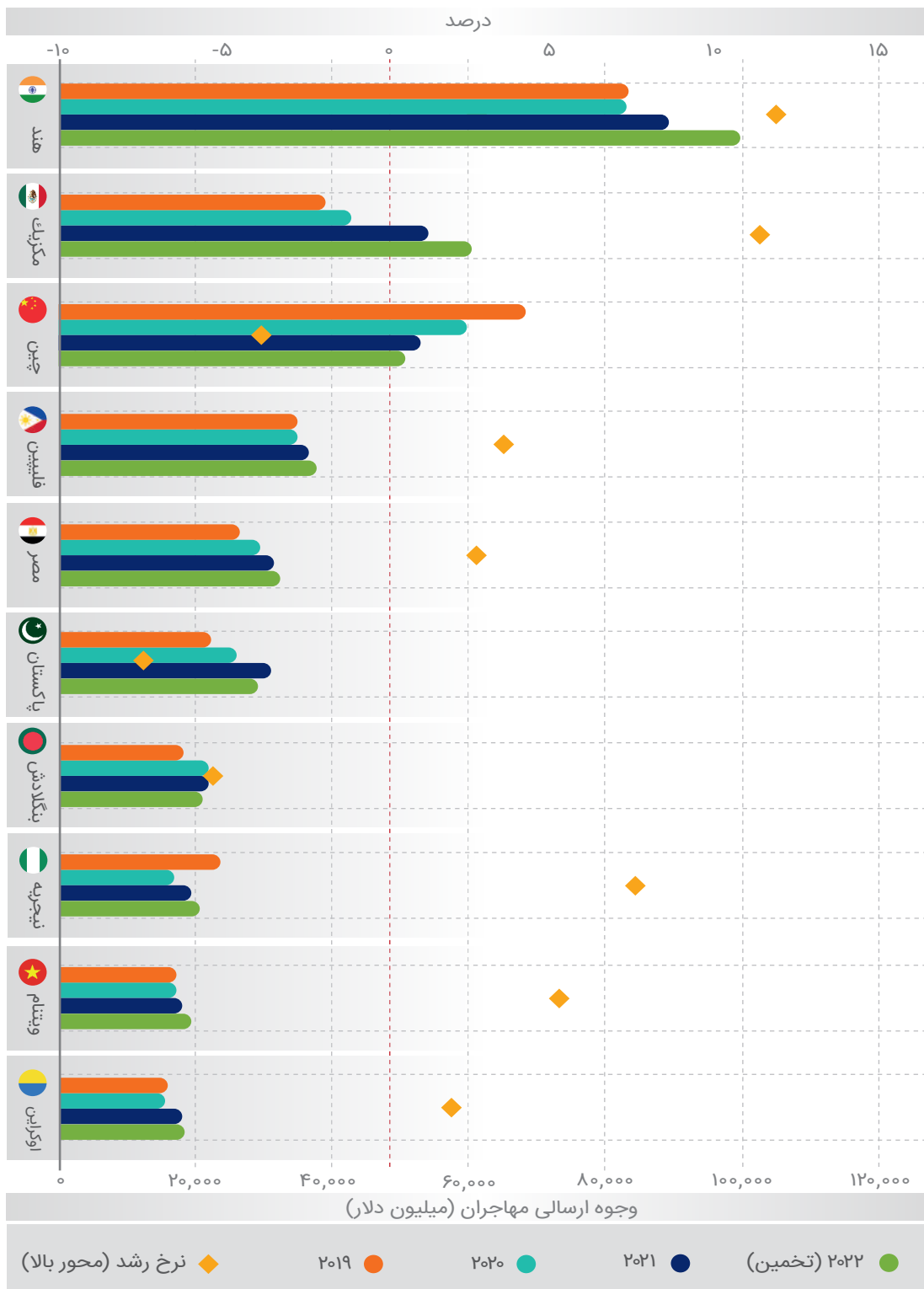
سهم از GDP در سال ۲۰۲۲ (درصد)	نرخ رشد (درصد)	وجوه ارسالی مهاجران (میلیون دلار)				
		۲۰۲۲ (تخمین)	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	
۲٫۹	۱۱٫۸۹	۱۰۰٫۰۰۰	۸۹٫۳۷۵	۸۳٫۱۴۹	۸۳٫۳۳۲	هند
۴٫۲	۱۱٫۴۰	۶۰٫۳۰۰	۵۴٫۱۳۰	۴۲٫۸۷۸	۳۹٫۰۲۲	مکزیک
۰٫۳	-۳٫۷۷	۵۱٫۰۰۰	۵۳٫۰۰۰	۵۹٫۵۰۷	۶۸٫۳۹۸	چین
۹٫۵	۳٫۵۸	۳۸٫۰۰۰	۳۶٫۶۸۵	۳۴٫۸۸۳	۳۵٫۱۶۷	فیلیپین
۶٫۹	۲٫۷۰	۳۲٫۳۳۷	۳۱٫۴۸۷	۲۹٫۶۰۳	۲۶٫۷۸۱	مصر
۷٫۷	-۷٫۳۸	۲۹٫۰۰۰	۳۱٫۳۱۲	۲۶٫۰۸۹	۲۲٫۲۵۲	پاکستان
۴٫۶	-۵٫۴۲	۲۱٫۰۰۰	۲۲٫۲۰۳	۲۱٫۷۵۲	۱۸٫۳۶۴	بنگلادش
۴٫۲	۷٫۵۰	۲۰٫۹۴۵	۱۹٫۴۸۳	۱۷٫۲۰۸	۲۳٫۸۰۹	نیجریه
۴٫۶	۵٫۲۰	۱۹٫۰۰۰	۱۸٫۰۶۰	۱۷٫۲۰۰	۱۷٫۰۰۰	ویتنام
۱۳٫۹	۲٫۰۰	۱۸٫۴۲۱	۱۸٫۰۶۰	۱۵٫۲۱۳	۱۵٫۷۸۸	اوکراین

(KNOMAD/ World Bank, 2022)

1. Ratha et al. 2022
2. Tewari and Mishra 2022
3. Haugen and Speelman 2022

4. Ibid
5. Ibid

نمودار ۱۳۱- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی مهاجران در بین کشورهای با درآمد کم و متوسط

(KNOMAD/ World Bank, 2022)

تاثیرپذیری اقتصاد از تغییرات وجوه ارسالی مهاجران

برای کشورهای که نسبت وجوه ارسالی مهاجران به درآمد ناخالص داخلی به طور قابل توجهی بزرگ است، حتی تغییرات اندک در میزان وجوه ارسالی مهاجران تبعات چشم‌گیری بر رفاه خانوار و اقتصاد کشور دارد. برای مثال، بر اساس آمار بانک جهانی برای سال ۲۰۲۲، نسبت وجوه ارسالی مهاجران به درآمد ناخالص داخلی لبنانی‌ها در حدود ۳۸ درصد است. این نسبت برای کشورهای تنگا نزدیک به ۵۰ درصد و برای ساموآ از جزایر اقیانوس آرام، و تاجیکستان و قرقیزستان از کشورهای آسیای مرکزی بالاتر از ۳۰ درصد است (نمودار ۱۳۲ و جدول ۹۴) از میان پنج کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی مهاجران (نسبت به درآمد ناخالص داخلی)، لبنان تنها موردی است که با وجود آن‌که رشد وجوه ارسالی مهاجرانش در دو سال پس از آغاز بحران منفی بوده‌است، وابستگی قابل توجهی به این وجوه دارد. بحران مالی و اقتصادی این کشور در سال ۲۰۱۹، بحران ناشی از همه‌گیری کرونا، و پس از آن‌ها وقوع انفجار در بندر تجاری این کشور باعث سقوط درآمد ناخالص داخلی این کشور از ۵۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸، به کمتر از ۲۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسیده و برای ۲۰۲۲ نزدیک ۳۰ میلیون دلار تخمین زده می‌شود.

این تنزل سطح درآمد ناخالص ملی باعث شده‌است که با وجود کاهش ۴ درصدی وجوه ارسالی مهاجران در سال ۲۰۲۱ نسبت به یک سال قبل، وابستگی اقتصاد به این وجوه بیش از قبل باشد. تخمین‌ها نشان می‌دهد در سال ۲۰۲۲ وجوه ارسالی مهاجران به این کشور مجدد رشد صعودی داشته و به ۶۸۴۱ میلیون دلار برسد.

جزیره تنگا، اولین اقتصاد وابسته به وجوه ارسالی مهاجران، و ساموآ، سومین اقتصاد وابسته به این وجوه، اقتصادهایی نسبتاً حساس به نوسانات درآمد حاصل از گردشگری هستند و در معرض ناملایمات جوی فراوان قرار دارند. بنابراین، بیشتر به دریافت وجه از مهاجرانشان وابسته‌اند.

کشورهای تاجیکستان و قرقیزستان نیز در سال ۲۰۲۱ بین ده کشور اول وابسته به درآمدهای ارسالی مهاجران دسته‌بندی شده‌اند. هر یک از این دو کشور با داشتن دیاسپورای متشکل از حداقل یک میلیون نفر در روسیه، با وجود مناقشات اوکراین، به نظر می‌رسد به دلیل تقویت روبل روسیه در برابر دلار در سال ۲۰۲۲ همچنان روند افزایشی ارسال وجوه توسط مهاجران به این کشورها ادامه یابد.^۱

جدول ۹۴- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی در بین کشورهای با درآمد کم و متوسط

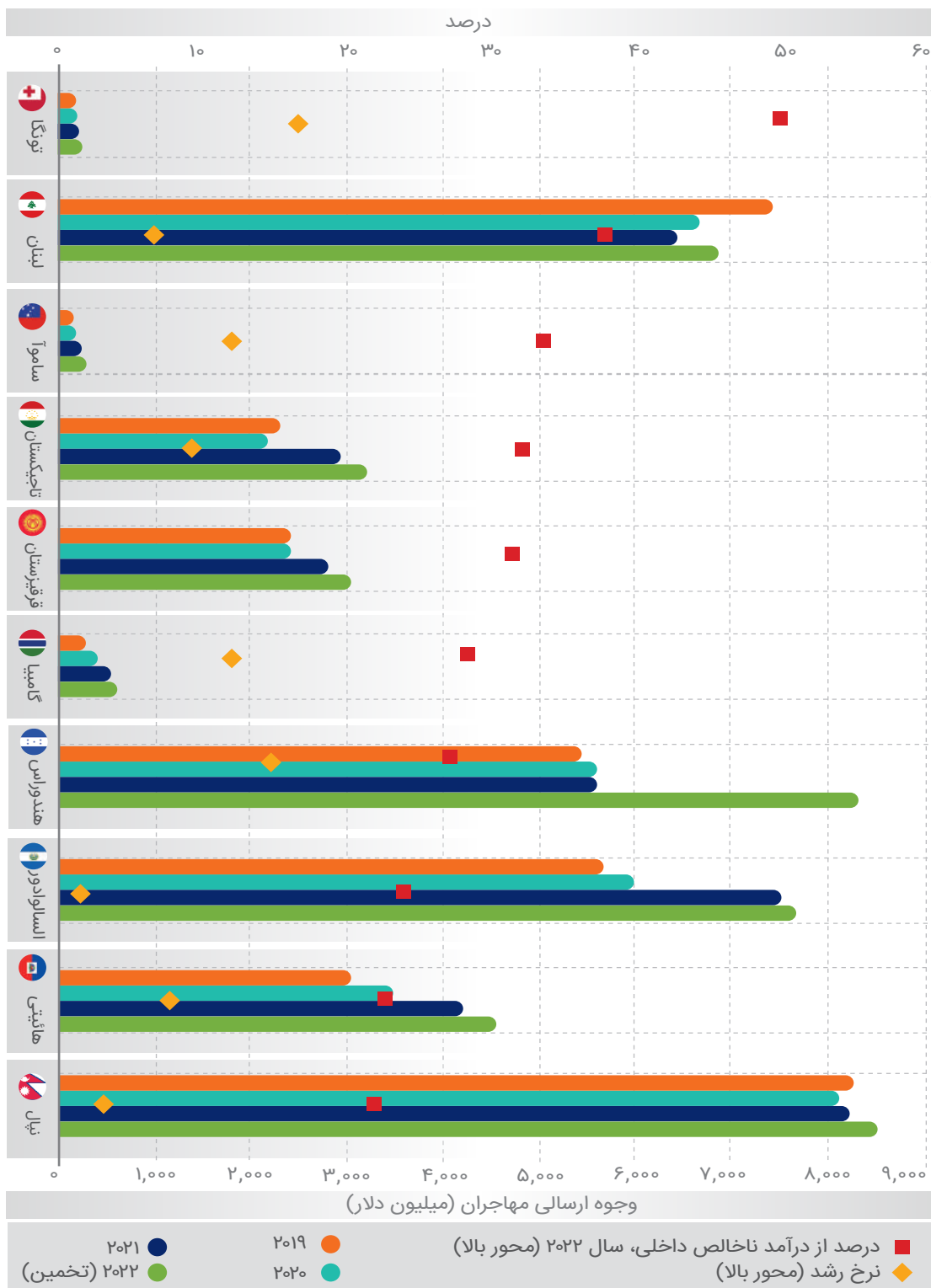
کشور	وجوه ارسالی مهاجران (میلیون دلار)				نرخ رشد (درصد)	سهم از GDP در سال ۲۰۲۲ (درصد)
	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲ (تخمین)		
تنگا	۱۹۰	۱۹۱	۲۱۳	۲۵۰	۱۷	۴۹٫۹
لبنان	۷٫۴۱۰	۶٫۶۳۳	۶٫۳۹۴	۶٫۸۴۱	۷	۳۷٫۸
ساموآ	۱۵۵	۲۰۴	۲۴۸	۲۸۰	۱۳	۳۳٫۷
تاجیکستان	۲٫۳۲۲	۲٫۱۸۷	۲٫۹۲۲	۳٫۲۰۰	۱۰	۳۲٫۱
قرقیزستان	۲٫۴۱۱	۲٫۴۲۳	۲٫۷۹۲	۳٫۰۵۰	۹	۳۱٫۳
گامبیا	۲۷۶	۴۱۶	۵۴۷	۶۱۵	۱۳	۲۸٫۳
هندوراس	۵٫۴۰۱	۵٫۵۸۹	۷٫۲۰۳	۸٫۲۸۴	۱۵	۲۷٫۱
السالوادور	۵٫۶۵۷	۵٫۹۳۱	۷٫۴۸۸	۷٫۶۲۰	۲	۲۳٫۸
هائیتی	۳٫۰۲۶	۳٫۴۵۵	۴٫۱۹۶	۴٫۵۳۲	۸	۲۲٫۵
نیپال	۸٫۲۴۴	۸٫۱۰۸	۸٫۲۰۳	۸٫۵۰۰	۴	۲۱٫۸

(KNOMAD/ World Bank, 2022)

1. Ratha et al. 2022

2. Ibid

نمودار ۱۳۲- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی از نظر نسبت وجوه دریافتی به GDP در بین کشورهای با درآمد کم و متوسط

(KNOMAD/ World Bank, 2022)

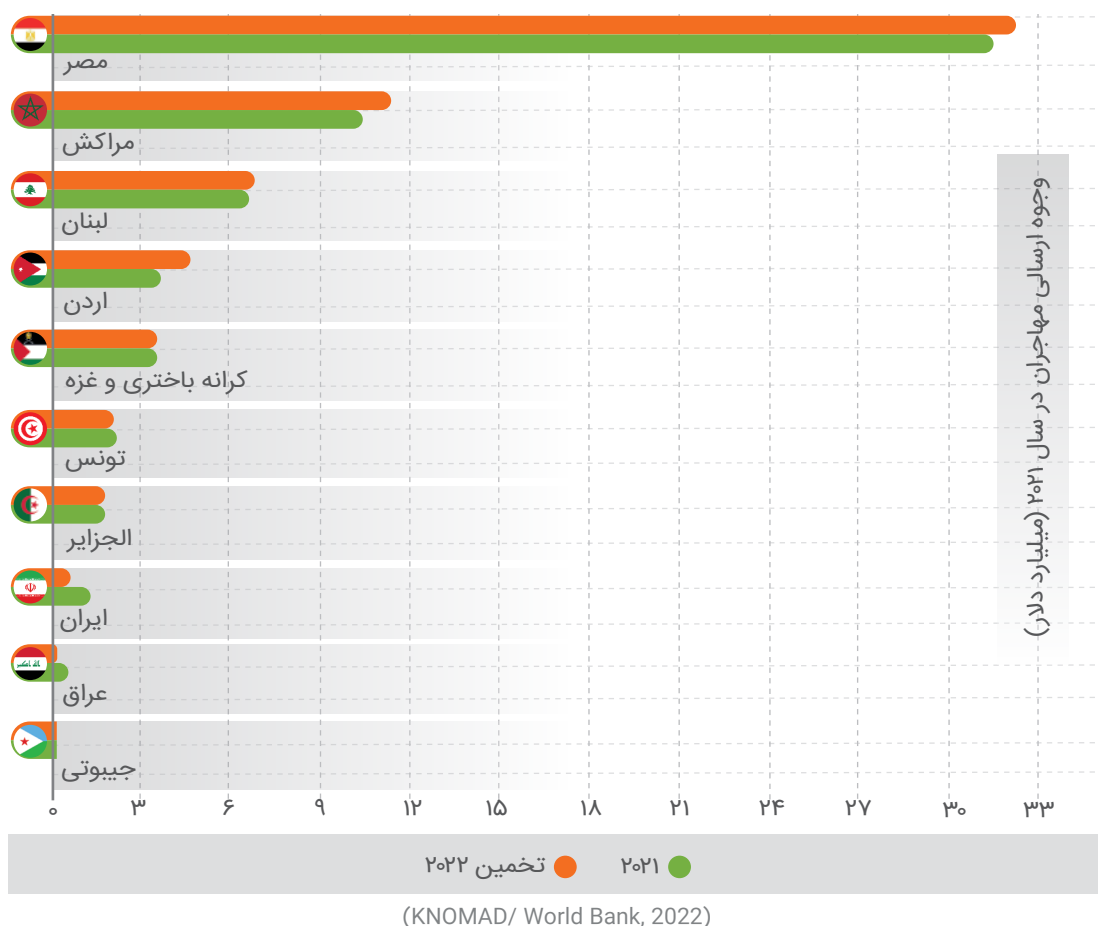
وجوه ارسالی مهاجران به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

این کشورها، که در آن‌ها ۷۰ درصد محصولات کشاورزی به صورت دیم تولید می‌شود و ۵۰ درصد از گندم مورد نیاز خود را از طریق واردات تامین می‌کنند، در اثر خشکسالی به شدت متضرر شدند و با افزایش قیمت جهانی گندم و نفت نیز آسیب زیادی دیدند.

بر اساس آمار رسمی بانک جهانی، در بین کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، مصر، مراکش و لبنان بیشترین وجوه را از مهاجرانشان دریافت می‌کنند. اما نسبت وجوه ارسالی به درآمد داخلی برای لبنان ۳۷/۸ درصد و برای کرانه باختری و غزه حدود ۱۸/۶ درصد است، که نشان‌دهنده وابستگی بالای این کشورها به این وجوه است^۲ (نمودار ۱۳۳ و جدول ۹۴).

از بیش از یک دهه پیش، جریان وجوه ارسالی مهاجران، با پیشی گرفتن از منابع ورودی حاصل از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)، بزرگترین سرمایه خارجی وارد شده به کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا را تشکیل می‌دهد. کشورهای این منطقه در مجموع ۶۲ میلیارد دلار وجه دریافتی از مهاجران را در طی سال ۲۰۲۱ به ثبت رساندند، که نسبت به سال قبل ۱۰/۵ درصد رشد داشته است^۱. پس از دوره رشد چشم‌گیر در سال ۲۰۲۱، با توجه به کاهش دستمزد واقعی کارگران در اروپا، کشورهای با درآمد پایین و متوسط منطقه منا شاهد کاهش رشد وجوه دریافتی از مهاجرانشان بوده‌اند. در سال ۲۰۲۲، وجوه ارسالی مهاجران با ۲/۵ درصد رشد، ۶۳ میلیارد دلار تخمین زده شده است. این در حالیست که

نمودار ۱۳۳- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی در منطقه شمال آفریقا و خاورمیانه (بر اساس میزان وجوه دریافتی)

1. Ratha et al. 2022

2. Ibid

طبق گزارش بانک جهانی در نیمه اول ۲۰۲۲، وجوه دریافتی ایران از مهاجران در سال ۲۰۲۱ میلادی، ۱/۳ میلیارد دلار بود، این درحالیست که در گزارش بعدی که در پایان نوامبر ۲۰۲۲ منتشر شد داده‌های تاریخی ایران از پایگاه داده این سازمان حذف شد و تخمین میزان وجوه دریافتی برای ۲۰۲۲ به میزان ۶۰۰ میلیون دلار تنها

در گزارش (و نه در پایگاه داده) این سازمان ارائه شده است. در نمودار و جدول زیر تخمین میزان وجوه دریافتی از مهاجران در سال ۲۰۲۱ بنابر گزارش نیمه اول ۲۰۲۲ و تخمین میزان وجوه دریافتی از مهاجران در سال ۲۰۲۲ براساس آخرین گزارش در نوامبر ۲۰۲۲ نمایش داده شده است.

جدول ۹۵- ده کشور اول دریافت‌کننده وجوه ارسالی در منطقه شمال آفریقا و خاورمیانه (براساس میزان وجوه دریافتی)

وجوه ارسالی بر اساس تخمین نیمه دوم ۲۰۲۲		وجوه ارسالی بر اساس تخمین نیمه اول ۲۰۲۲		کشور
سهم از GDP (درصد)	۲۰۲۱ (میلیارد دلار)	سهم از GDP (درصد)	۲۰۲۱ (میلیارد دلار)	
۶/۹	۳۲/۳	۷/۹	۳۱/۵	مصر
۸	۱۱/۴	۷/۸	۱۰/۴	مراکش
۳۷/۸	۶/۸	۵۳/۸	۶/۶	لبنان
۹/۷	۴/۶	۸	۳/۶	اردن
۱۸/۶	۳/۵	۱۹/۹	۳/۵	کرانه باختری و غزه
۴/۵	۲/۱	۴/۷	۲/۲	تونس
۱	۱/۸	۱/۱	۱/۸	الجزایر
-	۰/۶	۰/۱	۱/۳	ایران
۰/۲	۰/۱	۰/۲	۰/۵	عراق
۱/۵	۰/۱	۱/۸	۰/۱	جیبوتی

(KNOMAD/ World Bank, 2022)

چشم‌انداز وجوه ارسالی مهاجران به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

پیش‌بینی می‌شود روندهای نامطلوب اقتصاد جهانی، و مشکلات مالی عمیق در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، دریافت وجوه ارسالی از مهاجران را تا ۲ درصد در سال ۲۰۲۳ کاهش دهد.

کاهش فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای OECD که از مهم‌ترین فرستندگان وجوه ارسالی به منطقه هستند و کاهش دستمزد حقیقی نیروی کار مهاجر، ارسال وجوه از اروپا و آمریکا را کاهش خواهد داد. برای پیش‌بینی میزان وجوه ارسال سال ۲۰۲۲، پیش‌بینی‌ها و محدودیت‌ها

باید در کنار هم در نظر گرفته شوند. بنابراین، کاهش رشد اقتصادی جهانی و متعاقب آن کاهش دستمزد حقیقی مهاجران در کشورهای مقصد از محدود کنندگان وجوه ارسالی و تقویت تمایل به کمک به خانواده در شرایط سخت اقتصادی و نیاز روز افزون منطقه به سرمایه‌گذاری از پیش‌بران‌ها هستند. به این ترتیب و روی هم رفته رشدی ۲ درصدی برای جریان وجوه ارسالی مهاجران پیش‌بینی می‌شود.^۱

1. Ratha et al. 2022

2. Ibid

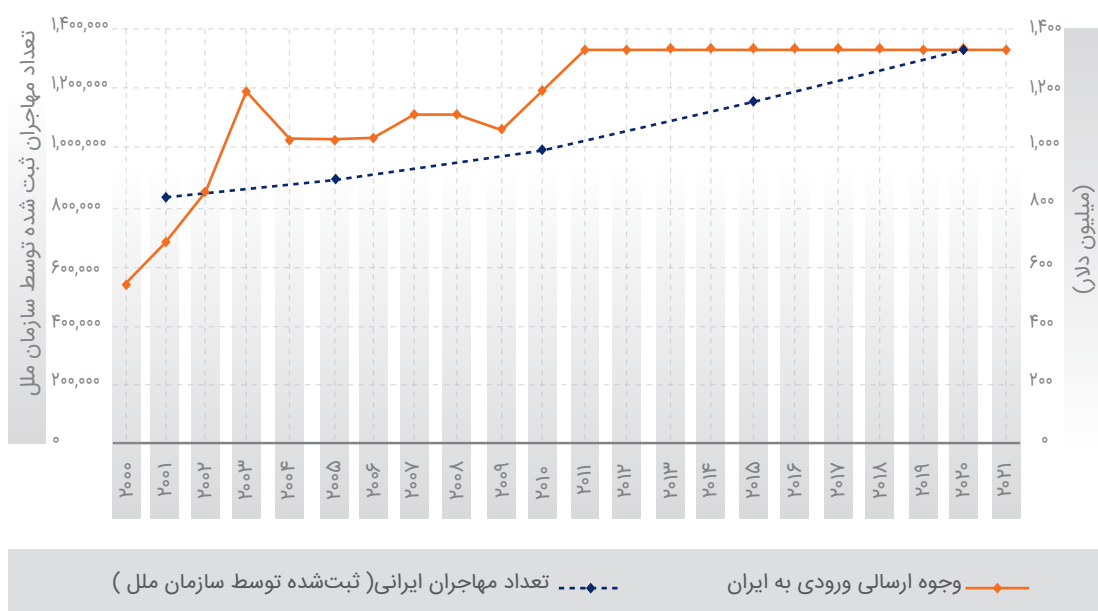
وجوه ارسالی به/ از ایران

چنین داده‌ای برای بررسی وضعیت این وجوه نتایج و تفاسیر مخدوشی بدست می‌دهد.

این در حالیست که همانطور که اشاره شد در آخرین گزارش بانک جهانی از داده‌های وجوه ارسالی مهاجران کل داده‌های تاریخی ایران از پایگاه داده این سازمان حذف شده و تنها تخمین ۶۰۰ میلیون دلار برای سال ۲۰۲۲ در گزارش آن باقی مانده است. نمودار زیر بر اساس داده‌های ایران از وجوه ارسالی مهاجران قبل از نوامبر ۲۰۲۲ ترسیم شده است.

داده‌های وجوه ارسالی مهاجران به ایران تا نیمه اول ۲۰۲۲، توسط بانک جهانی منتشر یا تخمین زده می‌شد. جریان وجوه ورودی به ایران از سال ۲۰۱۱ هیچ تغییر چشمگیری نداشت و بر روی رقم یک میلیارد و سیصدوسی میلیون دلار ثابت مانده بود، که با توجه به روند افزایشی مهاجرت ایرانیان طی یک دهه گذشته (نمودار ۱۳۴) و افزایش انگیزه‌های اقتصادی مهاجرت نیروی کار متخصص، ام از اساتید و پژوهشگران، پزشکان و پرستاران این روند ثابت وجوه ارسالی دور از واقع به نظر می‌آید! بنابراین اتکا به

نمودار ۱۳۴- وجوه ارسالی مهاجران به ایران (میلیون دلار) و تعداد مهاجران ایرانی ثبت شده توسط سازمان ملل

(KNOMAD/ World Bank 2022); (UNDESA 2020)

تا حدودی ناشی از تحریم‌های اقتصادی علیه ایران، عدم دسترسی ساکنان ایران به سیستم جهانی ارتباطات مالی بین بانکی (سوئیفت) و فعالیت نداشتن شرکت‌های انتقال وجه بین‌المللی در ایران است؛ که تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مبتنی بر شواهد توسط سیاست‌گذاران را با مشکل مواجه می‌کند و پایش اقدامات عملی برای دستیابی به اهداف توسعه‌ای برنامه ریزی شده و نتایج آن‌ها را غیرممکن می‌کند.

وضعیت ارائه آمار وجوه ارسالی مهاجران از ایران به سایر کشورها حتی در شرایط بدتری قرار دارد و هیچ نهاد ملی و بین‌المللی چنین آماری را ارائه نمی‌دهد. مبالغ ارسالی مهاجران داخل ایران، که شمارشان بنابر آمار ارائه شده توسط وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران بیش از چهار میلیون نفر است از مبادی غیررسمی به کشورشان می‌رسد و آمار قابل اتکایی از آن‌ها موجود نیست!

نبود آمار دقیق از وجوه ورودی و خروجی مهاجران

۱. رجوع شود به پیمایش‌های رصدخانه مهاجرت ایران
۲. خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۱

راهکارهای سیاستی ارسال وجوه مهاجران

طبق "مقررات معاملات و تحریم‌های ایران" وضع شده توسط مراجع قانونی ایالات متحده آمریکا (اعم از رئیس جمهور و کنگره)، و همچنین مقررات برخی از دیگر کشورها، وجوه ارسالی مهاجران به طور مستقیم متاثر از تحریم‌ها نبوده و محدودیت مقداری بر آن‌ها اعمال نمی‌شود. اما، بسته به شیوهی ارسال، ارسال‌کننده و منبع کسب وجوه ارسالی، محدودیت‌هایی بر تراکنش‌های مهاجران قابل اعمال هستند و یا اجازه قبلی برای انجام آن‌ها لازم است. در اغلب موارد، ارسال وجه به صورت مستقیم امکان‌پذیر نبوده و نیازمند موسسات مالی کشورهای واسط است.

آنچه بیشتر تراکنش‌های مهاجران ایرانی و یا اتباع خارجی داخل ایران را تحت تاثیر قرار داده و محدود می‌کند، محدودیت‌ها و تحریم‌های اعمال شده بر سیستم بانکی کشور است. در نتیجه در عمل، با عدم دسترسی به سیستم بین‌المللی انتقال پول و عدم فعالیت موسسات مالی خارجی در ایران، تراکنش‌های مهاجران محدود شده و به حداقل می‌رسند. غالب تراکنش‌های ایرانیان مهاجر و مهاجران ساکن ایران از طریق حواله‌های ارسالی به واسطه شبکه شخصی افراد و یا به واسطه‌ی صرافی‌ها شکل می‌گیرد، که فاقد شفافیت کافی هستند، مهاجران را با مشکل مواجه می‌کنند، و اثرات توسعه‌ای این وجوه را کاهش می‌دهند.

در کشور ما، ایران، ایجاد زیرساخت برای انتقال وجوه از کانال‌های رسمی در اولویت قرار دارد. با فرض ادامه تحریم‌ها علیه سیستم بانکی کشور، ایجاد کانال‌های نقل و انتقال وجوه مهاجران کشورهای همسایه با ارز دو کشور، بسترسازی برای شروع فعالیت موسسه‌های مالی تخصصی برای ارسال وجوه مهاجران، و تدوین و بروزرسانی قوانین و نظارت بر فعالیت‌های حواله‌ای صرافی‌های دیجیتال، زمینه را برای افزایش شفافیت و تخمین بهتر منابع ارسالی از ایران و به ایران فراهم می‌کنند. در مراحل بعدی، سیاست‌های بهره‌برداری از وجوه برای افزایش دسترسی به خدمات بانکی و بازار

سرمایه، و سیاست‌های تسهیل و کاهش هزینه‌های ارسال وجوه در اولویت قرار می‌گیرند.

به طور کلی احتمال پس‌انداز و سرمایه‌گذاری وجوهی که به صورت نقد دریافت می‌شوند نسبت به وجوه دریافتی از طریق سیستم بانکی کمتر است.^۱ بنابراین با ایجاد زیرساخت برای انتقال وجوه ارسالی مهاجران از طریق سیستم بانکی ایران، فرصت افزایش دسترسی به خدمات بانکی برای دریافت‌کنندگان این وجوه پدید می‌آید، و امکان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بهینه آن‌ها فراهم می‌گردد. با افزایش دسترسی خانواده‌های مهاجران به خدمات بانکی، احتمال بهره‌مند شدن آن‌ها از دیگر خدمات بانکی مثل اعتبار بانکی برای کارآفرینی و سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد و بنابراین وجوه ارسالی مهاجران در سطح خرد و کلان مورد بهره‌برداری بهتری قرار می‌گیرند.

وجوه ارسالی مهاجران می‌تواند دسترسی کشورمان را به بازارهای سرمایه بین‌المللی افزایش دهد.^۲ به این منظور، این وجوه (و یا جریان آتی آن‌ها) به عنوان وجه تضمین از طرف موسسات مالی قابل ارائه خواهند بود و می‌توانند رتبه‌بندی اعتبار مالی این موسسات را در بازارهای بین‌المللی بهبود بخشند و بنابراین دسترسی آن‌ها را به منابع مالی ارزان‌تر و طولانی‌مدت‌تر فراهم کنند.

سیاست‌های کاهش هزینه‌های ارسال وجوه و سیاست‌های معافیت‌های مالیاتی، با تشویق مهاجران ایرانی خارج از کشور و مهاجران داخل ایران به نقل و انتقال وجوه از کانال‌های رسمی، ریسک ارسال وجه را برای آنان پایین آورده، درآمد قابل تصرف و همچنین انگیزه آن‌ها را برای ارسال وجوه بیشتر افزایش می‌دهد و و بدین ترتیب، می‌توانند باعث توسعه سیستم مالی و بانکی کشور و در نهایت بهره‌برداری بهینه از این منابع شوند.^۳ همچنین، با ایجاد زیرساخت برای نقل و انتقال وجوه از کانال‌های رسمی و سیستم بانکی کشور، رقابت در صنعت حواله افزایش یافته و کاهش هزینه ارسال و در نتیجه رفاه بیشتر قشر مهاجر را در پی خواهد داشت.

1. Ratha, 2006
2. Ibid

3. Ibid

مهاجرت اقتصادی اعم از سرمایه‌ی انسانی و سرمایه‌ی مالی (ثروت) به شدت تحت تأثیر شکاف‌های موجود در مبدأ و قطب‌های پذیرنده، و چشم انداز افراد از وضعیت آتی آن‌ها است. مهاجران اقتصادی در هر سه گروه کارآفرینان و سرمایه‌گذاران، نیروی کار ماهر و تحصیل کرده و نیروی کار کم مهارت تحت تأثیر شرایط در کشور مبدأ و برنامه‌های کشورهای پذیرنده، مقصد خود را انتخاب می‌کنند.

یکی از روش‌های مهم جذب مهاجران اقتصادی برنامه‌های مناسب تابعیت و اقامتی است که توسط کشورهای دارای شرایط زمینه‌ای مساعد ارائه می‌شود. برنامه‌های شهروندی یا اقامت در ازای انواع سرمایه‌گذاری هم اکنون در ۱۰۰ کشور از کشورهای جهان رواج دارد و ۳۰ کشور موفقیت‌های خوبی را در این زمینه کسب کرده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد کشورهای با امتیاز بالا در برنامه‌های شهروندی و اقامت مقاصد اصلی ثروتمندان جهان هستند.

یکی دیگر از مهم‌ترین روش‌های جذب نیروی انسانی با کیفیت بالا ایجاد شرایط و برنامه‌های مناسب برای کارآفرینان، سرمایه‌گذاران فعال و استارت‌آپ‌ها است. بیش از ۲۵ کشور هم اکنون برنامه ویزای استارت‌آپ خود را فعال کرده‌اند. ایرانیان در سه سال اخیر (۲۰۱۹ تا نیمه اول ۲۰۲۲) از دو کشور کانادا و بریتانیا بیش از ۲۰۰۰ ویزای استارت‌آپ، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری یا خود اشتغالی دریافت کرده‌اند. همچنین به طور کلی برای ایرانیان در ۱۲ سال اخیر سالانه به طور متوسط در حدود ۱۲ هزار ویزا یا اجازه اقامت موقت و دائم کاری در مقاصد آمریکا، کانادا، استرالیا، بریتانیا و اتحادیه اروپا صادر شده است. بررسی فرآز و فرودهای وضعیت سکونت افراد در سن کار در داخل یا خارج از کشور با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار نشان می‌دهد که تغییرات تعداد آن‌ها در خارج از کشور تحت تأثیر تحولات سیاسی و شیوع ویروس کرونا بوده است. همچنین درصد مهاجرت افراد با تحصیلات دانشگاهی و افراد دیپلم و زیر دیپلم با تغییر شرایط جهانی و داخلی مانند

ایجاد پنجره پناهجوپذیری در جهان و اثرات اجتماعی-اقتصادی تصویب یا خروج از برجام رابطه داشته است. بحران‌های سیاسی یا تکان‌های اقتصادی-اجتماعی به شدت بر تحرک سرمایه انسانی و سرمایه مالی موثر است و اثر خود را در فاصله‌ی کوتاهی بر جریان سرمایه‌ی انسانی و مالی اعمال می‌کند. کشورها ممکن است در کوتاه‌مدت بتوانند با سیاست‌های کنترل سرمایه هم در بعد مالی و هم در بعد انسانی این جریان‌ها را تضعیف یا کنترل نمایند ولی اثر آن را کمابیش در شاخص‌های مختلف اقتصادی خود خواهند دید. به عنوان نمونه می‌توان از اثر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران در ایجاد جریان سرمایه به ترکیه و اثر بحران سیاسی اقتصادی در روسیه در اثر جنگ اوکراین اشاره کرد که باعث افزایش ۹۷ درصدی خرید دارایی توسط اتباع روس در دبی، سه برابر شدن خرید خانه توسط آن‌ها در ترکیه (نسبت به دوره مشابه سال قبل)، و رشد تقریباً سه برابری روس‌ها در ترکیه صرفاً در نیمه‌ی اول سال ۲۰۲۲ شده است.

سرمایه‌گذاری ایرانیان در بخش خرید مسکن در ترکیه نیز در سال‌های اخیر رشد زیادی داشته است؛ به طوریکه در سال ۲۰۲۱ ایرانیان رتبه اول را در تعداد خانه‌های خریداری شده توسط اتباع خارجی در این کشور داشته‌اند که البته در ۶ ماهه اول ۲۰۲۲ و اوج گرفتن بحران اوکراین روس‌ها به جایگاه اول صعود کردند. قطب‌های جاذب با ثبات بیش‌ترین بهره را از این فرصت‌ها در جهت تقویت سرمایه‌ی انسانی و مالی موردنیاز خود می‌برند و باشکافی که با کشورهای از دست‌دهنده ایجاد می‌کنند در میان مدت و بلند مدت جبران شکاف را برای کشورهای تحت تأثیر مهاجرت سخت‌تر می‌کنند. این شکاف می‌تواند در اثر تشخیص و قرار گرفتن در روندهای توسعه‌ای جهانی میان این کشورها بیشتر شود.

مهاجرت سرمایه انسانی با کیفیت بالا و نیروی کار ماهر می‌تواند اثرات چشمگیری بر اقتصاد و جامعه در کشورهای مقصد داشته باشد، به‌ویژه اگر با اهدافی نظیر شروع کسب و کار جدید در کشور مقصد همراه

باشد. از مجموع ۵۸۲ استارت‌آپ آمریکایی با ارزش بیش از یک میلیارد دلار (یونیکورن)، ۳۱۹ مورد آن توسط مهاجران راه‌اندازی شده است. ۶۴ درصد بنیان‌گذاران و هم‌بنیان‌گذاران یونیکورن‌های آمریکایی را مهاجران و یا فرزندان آن‌ها تشکیل می‌دهند. مجموع ارزش ۳۱۹ یونیکورنی که مهاجران در آمریکا راه‌اندازی کرده‌اند ۱۷۲ تریلیون دلار است که این رقم بیش از ارزش تمام شرکت‌های بورسی خیلی از کشورها، از جمله آرژانتین، کلمبیا، پرو، پرتغال، ایرلند، روسیه و مکزیک است. ایرانیان، دهمین ملیت از نظر تعداد یونیکورن‌های تاسیس‌شده در آمریکا هستند. همچنین ۴۴ درصد شرکت‌های لیست فورچون ۵۰۰ (۲۱۹ شرکت) توسط مهاجران و یا فرزندان راه‌اندازی شده است. در سال مالی ۲۰۲۱، مجموع درآمد شرکت‌های لیست فورچون ۵۰۰ که توسط مهاجران راه‌اندازی شده‌اند، تقریباً برابر ۷٫۲ تریلیون دلار بوده است که این رقم بیشتر از تولید ناخالص داخلی بسیاری از کشورهای پیشرفته مانند ژاپن، آلمان و بریتانیا است و در واقع کشوری که تولید ناخالص داخلی آن برابر با درآمد این شرکت‌ها باشد، سومین اقتصاد بزرگ دنیا خواهد بود. این ۲۱۹ شرکت به طور میانگین ۶۷ هزار و ۵۸۰ شغل ایجاد کرده‌اند که این عدد ۲۱٫۴ درصد بیشتر از میانگین سایر شرکت‌های لیست فورچون ۵۰۰ است. اهمیت مهاجران برای کشورهای مهاجرپذیر و اثر اقتصادی آن‌ها در این کشورها به حدی است که بسیاری از برنامه‌ها و سیاست‌های بلند مدت و کوتاه مدت اقتصادی آن‌ها بر اساس اثر آن بر گروه‌های مختلف مهاجران تنظیم می‌شود و امروزه یکی از مهم‌ترین برنامه‌های مورد توجه افراد در رقابت‌های سیاسی جهت‌گیری نسبت به سیاست‌ها و برنامه‌های مهاجرتی آن‌ها است.

یکی دیگر از روش‌های اثرگذاری مهاجران بر اقتصاد کشورهای مبدا و مقصد از طریق وجوه ارسالی آن‌هاست. وجوه ارسالی مهاجران به ویژه برای کشورهای مهاجرفرست در حال توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است. در پی بحران اقتصادی سال ۲۰۲۰، وجوه ارسالی

مهاجران خیلی سریع به سطوح قبلی بازگشتند و مجدداً در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ رو به افزایش گذاشتند. انتظار می‌رود به طور متوسط طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳، نرخ رشد وجوه ارسالی مهاجران به کشورهای با درآمد کم و متوسط به حدود ۶ درصد برسد.

بانک جهانی که آمار بین‌المللی جریان‌های ورودی و خروجی وجوه ارسالی مهاجران را منتشر می‌کند داده‌های تاریخی ایران را از پایگاه داده این سازمان حذف نموده است، از این رو، در حال حاضر هیچ داده قابل اتکایی در این خصوص در دسترس نیست.

با وجود اینکه طبق "مقررات معاملات و تحریم‌های ایران" وضع شده توسط مراجع قانونی ایالات متحده آمریکا (اعم از رئیس‌جمهور و کنگره)، و همچنین مقررات برخی از دیگر کشورها، وجوه ارسالی مهاجران به طور مستقیم متأثر از تحریم‌ها نبوده و محدودیت مقداری بر آن‌ها اعمال نمی‌شود، اما بسته به شیوه‌ی ارسال، ارسال‌کننده و منبع کسب وجوه ارسالی، محدودیت‌هایی بر تراکنش‌های مهاجران قابل اعمال هستند و یا اجازه قبلی برای انجام آن‌ها لازم است. در اغلب موارد، ارسال وجه به صورت مستقیم امکان‌پذیر نیست و نیازمند موسسات مالی کشورهای واسط است. با فرض ادامه‌ی تحریم‌ها علیه سیستم بانکی کشور، ایجاد کانال‌های نقل و انتقال وجوه مهاجران کشورهای همسایه با ارز دو کشور، بسترسازی برای شروع فعالیت موسسه‌های مالی تخصصی برای ارسال وجوه مهاجران، و تدوین و بروزرسانی قوانین و نظارت بر فعالیت‌های حواله‌ای صرافی‌های دیجیتال، زمینه را برای افزایش شفافیت و تخمین بهتر منابع ارسالی از ایران و به ایران به فراهم می‌کنند.

ابعاد اقتصادی مهاجرت و همچنین مهاجرت اقتصادی سرمایه‌های انسانی و مالی اهمیتی غیر قابل انکار دارد و کشور ما بدون توجه به ابعاد مختلف آن و برنامه‌ریزی برای گروه‌های مختلف و انگیزه‌ها و شرایط مختلف آنان در برنامه‌های توسعه‌ای خود موفق نخواهد بود.